ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
«ДАРЫН» РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
РЕСПУБЛИКАНСКИЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ЦЕНТР «ДАРЫН»

«Мектеп жасындағы дарындылықты бағалаудың қазіргі заманауи әдістері» тақырыбында халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

Нұр-Сұлтан қаласы | 2021 жылғы 17-18 қараша

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ международной научно-практической конференции «Современные методы оценки одаренности в школьном возрасте»

город Нур-Султан | 17-18 ноября, 2021года

Бұл материалдар жинағы 2021-2023 жж. жүзеге асырылатын OR 11465474 «Білім және ғылым жүйесін модернизациялаудың ғылыми негіздері» зерттеуді бағдарламалық мақсатты қаржыландыру шегінде дайындалды.

Данный сборник материалов выполнен в рамках НТП ПЦФ МОН РК «Научные основы модернизации системы образования и науки» (2021-2023) Рег. № OR11465474

УДК 376
ББК 74.3
М41

Басылымға ҚР БҒМ «Дарын» республикалық ғылыми-практикалық орталығының оқу-әдістемелік Кеңесімен ұсынылған.

«Мектеп жасындағы дарындылықты бағалаудың қазіргі заманауи әдістері» тақырыбында халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары қазіргі білім беру кеңістігіндегі дарынды балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау мәселелерін қамтиды.

М41 «Мектеп жасындағы дарындылықты бағалаудың қазіргі заманауи әдістері». – Нұр-Сұлтан: «Дарын», 2021 ж., 84 б.

ISBN 978-601-08-2125-5

Рекомендовано к изданию учебно-методическим советом Республиканского научно-практического центра «Дарын» МОН РК.

Материалы международной научно-практической конференции «Современные методы оценки одаренности в школьном возрасте» включают вопросы психолого-педагогического сопровождения одаренных детей в современном образовательном пространстве.

М41 «Современные методы оценки одаренности в школьном возрасте». – Нур-Султан: «Дарын», 2021 ж., 84 с.

ISBN 978-601-08-2125-5

УДК 376
ББК 74.3

ISBN 978-601-08-2125-5
9 786010 821255

© «Дарын», 2021.
Компьютерлік теру және баспа «Дарын» РҒПО медиа сүйемелдеу және баспа қызметі бөлімінде жасалған

ISBN 978-601-08-2125-5

СОДЕРЖАНИЕ

1	**Bakidzhanov B.B., Aldabergenov R.O.** The importance of the article "Seven facets of the great steppe" in the education ofgenerations	5
2	**Головинцева В.В.** Техника оценивания устной речи на уроках английского языка	9
3	**Жантикенова К.К.** Жетістікке жетудегі эмоционалды интеллектінің маңыздылығы және дамыту жолдары	15
4	**Ермеков Б.Қ.** Дарынды балалармен жұмыс жасаудың тенденциясы, болашағы, проблемасы	20
5	**Кадырова Н.М.** Дрындылықтың қайнар көзі – мектеп	28
6	**Кунязова А.С., Сагиева Н.К.** Әлеуметтік ортаның дарындылыққа әсері	33
7	**Монина Г.Б.** Психологическая помощь детям с двойной исключительностью (Одаренность и синдром дефицита внимания с гиперактивностью)	39
8	**Неситбекова У.Т.** Мектеп жасындағы балалардағы дарындылықты психодиагностикалаудың заманауи әдістері	45
9	**Нсанова А.А.** Дарынды оқушылардың дарыны мен қабілетін дамытудың әдістемесі	51
10	**НурадиновА.С., МамбеталинаА.С., Мухамбеткалиева К.С., Артыкбай А.Н.** Стандартизация теста структуры интеллекта Р.Амтхауера на казахстанской популяции (предварительные результаты	54
11	**Өмірбекова М.К.** Дарынды, қабілетті балаларды оқыту мен тәрбиелеу үшін педагогикалық-психологиялық жағдайларды жақсарту	60
12	**Tolendi G.N., Shaidullova S.Y.** Development of national values among students based on the idea of «Mangilik el»	66
13	**Тюлебаева Б.Т.** Детские дарования в школе	70
14	**УәлиевҰ.Б**. Ғылымға бастар-жол	76

ПОЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА

Для повышения конкурентоспособности и интеграции в мировое пространство необходимо формирование личности, обладающей мощным личностным и профессиональным потенциалом.

В целях реализации научно-исследовательской работы «Разработка комплексной программы сопровождения одаренных и мотивированных обучающихся» в рамках программно-целевого финансирования на тему «Научные основы модернизации системы образования и науки» на 2021-2023 гг. Республиканский научно-практический центр «Дарын» Министерства образования и науки Республики Казахстан 17-18 ноября 2021 года в г.Нур-Султан проводил международную научно-практическую конференцию «Современные методы оценки одаренности в школьном возрасте».

Конференция была нацелена на определение современных эффективных методов психологической диагностики одаренности в школьном возрасте.

Анализ, обобщение и распространение опыта работы в области диагностики одаренности, а также психолого-педагогическое сопровождение одаренных детей в школьном возрасте стали приоритетными направлениями в работе конференции.

В работе конференции принимали участие ведущие российские и отечественные ученые в области педагогики и психологии одаренности: Монина Г.Б. к.п.н., доцент кафедры возрастной психологии и педагогики семьи Института детства Российского Государственного педагогического университета им. А.И. Герцена, Мамбеталина А.С. к.пс.н., заведующая кафедрой психологии ЕНУ им. Л.Гумилёва; Нурадинов А.С. к.пс.н., доцент кафедры психологии ЕНУ им. Л. Гумилёва; Шишкина В.Ю., Волокитина А.Ю. педагоги-психологи высшей квалификационной категории ГБДОУ 95 Фрунзенского района г.Санкт- Петербурга, заместители директора по учебно-воспитательной работе, педагоги-психологи специализированных организаций обрзования, региональных центров «Дарын» по работе с одаренными детьми, магистранты и студенты.

Сборник Конференции включает статьи по актуальным проблемам психологии обучения и диагностики одаренности детей. В опубликованных материалах отражены опыт и практика в области выявления одаренности, направлений и технологий по ее развитию, в частности, психологическая помощь детям с двойной исключительностью (Одаренность и синдром дефицита внимания с гиперактивностью), стандартизация теста структуры интеллекта Р. Амтхауера на казахстанской популяции (предварительные результаты) и многие другие вопросы.

Сборник статей может быть полезен педагогам, психологам, магистрантам, студентам и всем, кто интересуется проблемами психолого-педагогического сопровождения одаренных и мотивированных детей.

Bakidzhanov Bayurzhan Bakidzhanovich
The Republican educational
health center «Baldauren»,
the teacher of physics
Kapshagay town, Kazakhstan
bakidzhanovb@mail.ru
Aldabergenov Rustem Ongarbekuly
The Republican educational
health center «Baldauren»,
the teacher of history
Kapshagay town, Kazakhstan
r.aldabergenov@inbox.ru

The importance of the article "Seven facets of the great steppe" in the education ofgenerations

Annotation

The article considers the "SEVEN FACETS OF THE GREAT STEPPE " and its parts as the subject and tool for development the spiritual qualities in the younger generation, explains the importance of national treasures in the upbringing patriotism, care for the motherland, raise awareness in the historical values and interconnection of the past with the future; the ways to influence the students with the usage of the article "SEVEN FACETS OF THE GREAT STEPPE "; the necessity of the interaction of the school, society and parents in the goal achievement.

The key words: education; upbringing; lesson planning; “Seven facets of the great steppe”; instill; person; factor; patriotism.

The future of a great country is in its youth, nourished by greatness. A well-mannered student with modern knowledge, who builds confidence in the future. And who is responsible for the upbringing and education of this student? The answer to this question is obvious to everyone, of course, the answer is a teacher. Taking into account the proverb " upbringing is the beginning of education", we understand that the first task is to instill upbringing in a child. Obviously, the first source of education begins with the opening of the world, and its improvement and upbringing of a child in a completely healthy and responsible way becomes the task of the school.

Currently, there are some difficulties in raising a child: the work of parents, negative environment, early adulthood (smoking, alcohol, drugs), social networks, etc.. How can we solve these problems? Of course, an experienced teacher would work in this direction with a help of a team, constantly bringing together parents and psychologists to raise a child. This is also true. But what if we want the basic foundation of education to be right?

Let's remember the factors that affect education: heredity, society, and psychology. That is, work with parents, friends and teachers, psychologists. The child's friends are classmates. Therefore, children who have come to primary school should be taught not only education, but also upbringing. In addition, continuous communication with parents and psychological lessons, such as self-knowledge, are strictly implemented in schools. In general, what is the purpose of education, if the goal of the child is determined, helps to find a place in life, adapt to life? The goal of upbringing – is the formation of a versatile and harmoniously developed personality [1]. Of course, personal formation does not occur quickly. Becoming a person is a long, labor-intensive process. Do you remember the words that a teacher often hears when he is a student? "If tomorrow you will be a director, a singer, and a strong public figure, and you will be shown on TV, I will be proud that you are my student." This is a great opportunity for us to express our gratitude to the president of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev for his contribution to the development of the country. That is, I believe that if we introduce the power of these words deep into the student, he will go on the right path, striving only for the best, for success. In this regard, the next question is, how can teachers of each subject conduct educational work in the learning process? Its secret is in the plan of each lesson. Lesson planning is the compilation of teacher-student interactions during a specific learning time [2]. The lesson plan consists of lesson stages formed to achieve the lesson goal. Each subject teacher is familiar with the section the purpose of the lesson about instilling values in it, when planning a lesson, "The message of the first president of the Republic of Kazakhstan, elbasy Nursultan Abishevich Nazarbayev " Kazakhstan on the way to development – 2050: common goal, common interests, common future", and the article of the head of state "Seven facets of the Great Steppe" can help with the upbringing goal." Development of the people development of the state. After all, the people are the most important treasure of the state. The use of such messages, ideas and articles in the classroom, which lead the country to the future, also has a huge impact on the development of the state.

How can we spend every lesson with a sense of pride and love for our country? Of course, every student should know about the history and culture of their country, their contribution to the development of humanity, technologies and innovations. In this regard, the article "seven facets of the Great Steppe" is an article that instills pride in the upbringing of the younger generation and encourages the further development of Kazakhstan. Therefore, the use of the article as a reference in the course of classes, especially in the subjects of the Kazakh language and history of Kazakhstan, would be a very effective educational progress. So, let's focus on the" seven facets of the Great Steppe " separately:

1. Culture of horsemanship;

2. Ancient metallurgy of the Great Steppe;
3. Animal style;
4. Golden man;
5. Cradle of the Turkic World;
6. The great silk road;
7. Kazakhstan - the birthplace of apples and tulips [3].

Culture of horsemanship – the origins of this culture are in the Kazakh land. This is evidenced by the excavations of the Eneolithic settlement "Botay" in the north of our vast land. Probably, there is no Kazakh who does not ride a horse. As you know, boys are very fond of national games, such as kokpar and Baiga. From this point of view, if we could tell school-age students that horse riding, in general, was first taught on the Kazakh land, we could understand their high spirit, the status of the country. A responsible child would also be interested in education. Horse riding is a culture that has made a great contribution not only to the history of Kazakhstan, but also to the history of other countries. Because, as you can see in cartoons and films, the horse cattle at that time served as a modern car. I am sure that even in primary school, when we talk about the theme, we add this information to the horse's birth or grandfather – Kambar, for a child whose consciousness is waking up, this information will inspire patriotism for the country, and students will follow the example of what their ancestors left in history, strive to do something that will remain in the history of the country, elevate the state.

Ancient metallurgy of the Great Steppe. In the history lesson, we are all familiar with the ancient times that passed on the Kazakh land. We know that in the Paleolithic, Neolithic, Bronze Age, etc.our ancestors made tools from stone, copper, bronze, as evidenced by the foci of deposits on our land, excavations of tools. I would say that this is the second aspect of the Great Steppe, which encourages every young person to work in life, as well as patriotism. If we look through the life-story of the first president of Kazakhstan, elbasy N. A. Nazarbayev, we will know that the head of state initially worked as a metallurgist. In addition, the presence of almost all elements in the Mendeleev table on our Earth is a reflection of the Kazakh wealth. In the lesson, in combination with these historical and scientific facts, we will introduce students to this aspect of education, and we will achieve our goal.

Animal style and Golden Man. Our ancestors lived in harmony with the environment and considered themselves part of nature. Orkhon Yenisei inscriptions, Kultegin inscriptions, images of animals carved in stone serve as evidence of the formation of their own writing and mythology of the ancient people of the Kazakh land. In the clothes of the "Golden Man", Called "Kazakhstan Tutankhamun", found in the Almaty region, which is the pride of the people, the source of the history of the country, also depicted the phenomenon of animal style. Images of argali, tauteke, leopards, birds and

horses made of gold in clothing indicate that this art first appeared on our land. Animal style and Golden human facets – instill in the student a sense of citizenship and skill, beauty and respect for history, work, and the country.

Cradle of the Turkic World. "Turkestan is the door of the Great World, Turkestan is the cradle of the Turkic people. Born in a beautiful Turkestan region, the gift Turkic Tengri gave ", as accurate as possible said in the poems of the poet Magzhan Zhumabayev", as if about the fifth facet of the Great Steppe " . The location of the city of Turkestan, which has become the cradle of the Turkic world, on the Kazakh land can be a clear indication that the umbilical cord blood of a Turk, flowed here. Therefore, I would say that the fifth aspect of the Great Steppe plays a great role in the upbringing of generations. After all, Arystan Baba in Otrar, Khoja Ahmed Yassawi in Turkestan, Abu Nasr from Farab evoke the spirit, spiritual value, spiritual pride in every young patriot. Today, the Turkic people from all over the world come and admire this spiritual heritage, which is being built and preserved. History, Kazakh language, geography lessons in schools are an indicator that the educational and excursion lesson for such pride of our country adapts students to both education and training.

The great silk road - It starts from the place of Shi-an in China, Shinjang, the route of the caravan goes through Central Asia to the Middle East [4]. We are familiar with the Great Silk Road from history and geography lessons. This caravan route through the Kazakh lands has made a great contribution to the culture of our cities. This road, which starts from China and passes through the first Turkic land, will contribute to the creation of transit corridors between other countries and civilizations. The contribution of the sixth facet of the Great Steppe to the upbringing of generations: the development of economic growth in the past, the balance between states, cooperation and respect. A student who has mastered these qualities will be a competitive student.

Kazakhstan - the birthplace of apples and tulips. The phrase" apple city – Almaty " is famous in our country. The stories that aport Apple is the sweetest Apple, even coming from abroad to taste this Apple and take it to their native land" represent another pride of our country. The Sivers Apple, which is the ancestor of apples, comes from the Tarbagatai region of Kazakhstan. This is evidenced by the statement of Johan Sievers, who came to the Kazakh land, "I did not eat such apples anywhere". As for tulips, the Regel Tulip, which is a masterpiece of all plants in the world, is considered the progenitor of tulips, and still retains its original state, can be found in the southern region of Kazakhstan. By introducing students to the pride of our country in biology and geography lessons, we can reveal the strong desire of students to preserve and respect the land inherited by our ancestors.

Seven facets of the Great Steppe is an article that gives an eye to the history of the great people, arouses pride, encourages them to do great things, and contributes to the upbringing of generations. Education of students

through this article is the education of the future of Kazakhstan, each aspect of which has its own deep meaning.

Used literature:

1. https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D3%99%D1%80%D0%B1%D0%B8%D0%B5_%D0%BC%D0%B0%D2%9B%D1%81%D0%B0%D1%82%D1%8B
2. Pedagogics / 74, Doctor of Economic Sciences, General Editor, professor, E. Aryn - Pavlodar: "Eco" SLF. 2006. - 482 p.
3. The article of N.A.Nazarbayev: «SEVEN FACETS OF THE GREAT STEPPE», 21st November// https://www.akorda.kz/kz/events/memleket-basshysynyn-uly-dalanyn-zheti-kyry-atty-makalasy
4. Political explanation dictionary. – Almaty, 2007.

Головинцева Валерия Валерьевна
Назарбаев Интеллектуальная школа
химико-биологического направления
г. Павлодар, Казахстан
Golovintseva_v@pvl.nis.edu.kz

Техника оценивания устной речи на уроках английского языка

Аннотация

Данная статья описывает и анализирует разработанную авторами технику формативного оценивания навыков говорения на уроках английского языка. Данная техника разработана с целью оказания поддержки при организации оценивания: в разработке критериев и дескрипторов, в организации взаимооценивания, обеспечении конструктивной обратной связи. Статья может заинтересовать учителей английского языка и других языковых дисциплин, методистов, студентов педагогических колледжей и университетов.

Ключевые слова: оценивание; взаимооценивание; критерии; дескрипторы; эксперт; учащийся; учитель; обратная связь.

Technique for assessing oral speech in English lessons

Abstract

This article describes and analyzes the technique of formative assessment of speaking skills at the lessons of English which was developed by the author of the article. This technique is designed to provide support in the assessment: in the development of criteria, conducting peer-assessment, providing

constructive feedback. The article may be of interest to teachers of English and other language disciplines, methodologists, students of teacher training colleges and universities.

Key words: assessment; peer-appreciation; criteria; descriptors; expert; student; teacher; feedback.

Роль оценивания в учебном процессе довольно велика, т.к. этап оценивания – это именно тот момент урока, которого ученик ждет с нетерпением. Каждому учащемуся необходимо получить обратную связь для полного понимания того, правильно ли он понял материал, задание, стратегию и алгоритм его выполнения, к правильному ли результату пришел. Без оценивания невозможен прогресс в освоении новых знаний, умений и навыков. Для успешного решения данной задачи в современном образовании широко вводится критериальное оценивание [2].

Особую сложность у учителей языковых дисциплин вызывает оценивание продуктивных языковых навыков, таких как письмо и говорение. Часто учителя при оценивании речевых высказываний и письменных работ учеников основываются на собственных ощущениях, субъективной оценке, что в дальнейшем вызывает вопросы со стороны учащихся, возможные споры и эмоциональные реакции. Учащиеся сравнивают свои ответы и работы с ответами одноклассников, пытаются понять логику оценивания, что нередко может также привести и к конфликтам уже между учениками [4].

Чтобы избежать подобных реакций, необходимо разработать SMART критерии оценивания совместно с учащимися до начала выполнения данного задания. Приступая к выполнению задания, учащийся должен быть ознакомлен со всеми критериями [3].

В данной статье будет представлена техника оценивания «Эксперты», разработанная и апробированная автором статьи. Суть данной техники заключается во взаимооценивании навыка говорения, когда учащиеся выступают как в роли оцениваемых, так и в роли оценщиков [1].

Назначение «экспертов»

Все учащиеся класса выбирают себе те критерии, которые они хотят оценивать: task achievement, grammar, vocabulary, pronunciation, fluency. Критерий актерское мастерство является второстепенным, поэтому на данный критерий эксперт не назначается, но обговаривается, что все эксперты обращают внимание на актерское мастерство выступающих.

Итак, если в группе 12 учеников, то может быть 2-3 эксперта по каждому критерию, что добавляет объективности предстоящей оценке. Для удобства каждый эксперт может быть отмечен определенным

знаком (бейдж, табличка на парте, головной убор) с обозначением его роли. Важно дополнить, что эксперты должны менять оцениваемый ими навык из урока в урок. Другими словами, ученик не может быть в течение четверти всегда экспертом по грамматике. На следующем уроке, когда будет применяться данная техника, ему нужно предложить, к примеру, роль эксперта по произношению.

Обязанности «экспертов»

Каждый эксперт знакомится со своими обязанностями. Например, эксперты по содержанию должны иметь перед собой план и во время прослушивания выступающих отмечать те пункты, которые были отражены в диалоге. Эксперты по лексике отмечают в списке тематической лексики раздела те слова, которые были правильно использованы в речи выступающих. Кроме того, эксперты по лексике следят за правильностью использования и других слов в высказываниях, при необходимости, записывают ошибки. Эксперты по грамматике следят за использованием времени Future Simple и отмечают любые грамматические ошибки, если они есть. Эксперты по произношению отмечают ошибки в произношении, эксперты по беглости речи отмечают те места, где допускались неестественные паузы, т.е. Когда выступающий не знал или не помнил, что сказать. Роль учителя при данном виде оценивания – отмечать все замечания и рекомендации по каждому из критериев.

Обратная связь «экспертов»

По окончании выступления предоставляется слово экспертам, которые дают обратную связь по тем пунктам, за которые они ответственны. Обратная связь дается по принципу «гамбургера» - что удалось, что можно улучшить, общая позитивная оценка. Важно помнить, что выступающие находятся в не вполне комфортной для них обстановке, когда и учитель, и их одноклассники внимательно следят за каждым их словом и жестом. Поэтому, вынося свои оценочные суждения, нужно быть предельно тактичным с одной стороны, но и объективным и кратким, с другой. Важно дать выступающим возможность самим исправить свои ошибки. Ученик, сделавший ошибку в произношении слова во время представления ролевой игры, возможно, вспомнит и произнесет это слово верно. В таком случае, это не считается ошибкой, однако, нужно дать рекомендацию данному ученику проверять произношение слов по словарю во время подготовки высказывания.

После выступления экспертов слово получает учитель для того, чтобы добавить то, что, возможно, было упущено экспертами. Кроме того, учитель может вносить свои коррективы или дополнения и в ходе оценки экспертов.

Преимущества техники оценивания «Эксперты»

Подготовка к суммативному оцениванию по навыку говорение и письмо

Для эффективной подготовки к суммативному оцениванию по говорению учитель может дать учащимся задание, подобное тому, которое им нужно будет выполнить при суммативном оценивании, кроме того, оно должно иметь схожие критерии и дескрипторы. Учащие выполняют и представляют данное задание классу, получают отзывы и рекомендации от одноклассников и таким образом готовятся к заданиям суммативного оценивания. Иными словами можно сказать, что такая практика является репетицией суммативного оценивания: учащиеся апробировали подобные задания, на практике поняли логику оценивания, исправили возможные ошибки и недочеты. Кроме того, использование этой техники формативного оценивания помогает снизить уровень стресса учащихся при суммативном оценивании, уменьшить неизбежное волнение за счет того, что учащийся находится в подобной ситуации и выполняет подобные задания не впервые. Аналогичная ситуация с письменными заданиями суммативного оценивания. Навык быстрой (беглой) проверки, неоднократно отработанной в классе при проверке работ свои одноклассников, поможет избежать учащимся лишних ошибок в правописании, грамматике, улучшить качество планирования своей письменной работы, а также вовремя заменить повторы, или слова, не относящиеся к теме письма.

Закрепление оцениваемого критерия и других навыков

Оценивая определенный языковой аспект десяти-одиннадцати учащихся в течение урока, обеспечивая обратную связь и исправляя ошибки, сам эксперт развивает оцениваемый критерий, ведь мы учимся, когда мы обучаем. Иными словами, эксперт по лексике повторит список тематических слов столько раз, сколько человек он будет оценивать. Столько же раз он будет записывать слова, употребляемые учениками в их высказываниях. Возможно, он будет исправлять ошибки одноклассников в применении лексики. Соответственно, данный эксперт невольно запомнит большую часть этих слов. Более того, являясь активным слушателем при оценивании говорения, учащийся

также тренирует свой слух, таким образом, повышая и развивая навык слушания. При проверке письменных работ тренируется навык беглого чтения, если оцениваемый критерий, например, определенная лексика или грамматическая структура, или навык аналитического чтения, если нужно выделить главную идею параграфа или всего эссе.

Занятость на уроке

Иногда на уроках приходится наблюдать следующую картину: один или два ученика выступают перед классом, а слушателем является только учитель, остальным учащимся нечем заняться, и они, в лучшем случае, занимаются другими делами по предмету, а в худшем, нарушают дисциплину и мешают ходу урока. Это происходит потому, что нарушена логика, ведь если ученики выступают перед классом, то и слушать их должен класс, а не только учитель. Для того, чтобы класс слушал выступающих, классу должны быть даны определенные цели и задания. Техника оценивания «Эксперты» обеспечивает весь класс определенными заданиями. Или, при проверке и оценивании письменных работ, перед учителем встает выбор – собрать работы и проверить их после урока, но тогда обратная связь уже не будет осуществлена «по горячим следам» и учащиеся уйдут с урока, так и не достигнув цели данного урока. Таким образом, распределяя обязанности и координируя учащихся, учитель сможет не только предоставить обратную связь учащимся, но и провести саморефлексию данного урока.

Учеба на чужих примерах

Выступая в роли эксперта, внимательно слушая выступающих, обратную связь других учащихся и учителя, ученики принимают во внимание сильные и слабые стороны выступлений одноклассников и применяют полученные знания в своей речи и письменных работах. Такое взаимообучение позитивно влияет на учащихся младших классов, когда они только учатся самоконтролю и дисциплине. Старшеклассники, же, видят примеры для подражания, понимая, что и для них такое владение устной и письменной речью вполне достижимо, нужно лишь следовать реалистичным критериям, выполняя любое задание формативного или суммативного характера.

Объективность

Получив оценку от нескольких экспертов и от учителя, ученик уже понимает, что оценка объективна, у него не возникает мысли о

субъективности и предвзятости учителя, о «любимчиках» в классе и непрозрачности оценивания.

Учет индивидуальных потребностей и способностей учащихся

Следует отметить, что данная техника оценивания ни в коем случае не предназначена исключительно для продвинутых учащихся. Учащиеся, обладающие большими знаниями английского языка, могут брать на себя больше ответственности при оценивании других, несколько критериев или самые сложные из них. Но не стоит забывать и о тех учащихся, чьи знания еще не совершенны, такие ученики не должны быть демотивированы, видя своих более успешных одноклассников. К таким учащимся требуется повышенное внимание при распределении ролей, например, им можно поручить более «творческий» критерий в говорении – актерское мастерство, либо оценивание оформления письменной работы – статьи, отзыва на фильм, письма. Следует также давать им возможность пробовать и более сложные роли в паре с другим учеником или с учителем.

Недостатки техники оценивания «Эксперты»

Длительность

Особенно на первых порах применения данной техники на весь процесс выступления и оценивания тратится довольно много времени. Однако этот недостаток компенсируется вышеперечисленными преимуществами данной техники. Кроме того, его можно свести к минимуму, научив ребят кратко и емко высказывать свою обратную связь, обеспечив их необходимыми фразами и научив делать записи о том, что нужно сказать, по ходу прослушивания выступающих. Или для письменной речи – обучить учащихся кодировке ошибок (mistake correction code), если все учащиеся в полной мере освоят его, то такое взаимооценивание проходит довольно быстро на любом этапе урока.

Выход из зоны комфорта

Некоторые учащиеся в принципе не любят выступать перед аудиторией, или, чтобы их письменные работы читали их сверстники, кто-то помимо учителя, большая часть людей чувствуют при этом дискомфорт, когда их оценивает довольно большое количество других людей. Этот недостаток можно компенсировать уже упомянутым способом подачи обратной связи «гамбургер». Кроме того, со временем, благодаря данной технике оценивания, ученики теряют свою

сверхчувствительность к оценочным суждениям других, так как и сами являются «оценщиками». Более того, данное оценивание несколькими людьми поможет учащимся услышать больше мнений о своих способностях, что может помочь им развиваться дальше.

В целом говоря о технике оценивания «Эксперты», важно отметить, что данная техника применяется для формативного оценивания, т.е. учащимся не выставляются баллы или другие цифровые оценки, только даются рекомендации.

Список использованной литературы

1. Головинцева В.В., Голованова В.И., Мельникова Ю.Г. «Техника оценивания «Эксперты» Методические рекомендации, АОО «Назарбаев Интеллектуальные Школы», Библиотека Центра Педагогического Мастерства, 2021

2. «Руководство по критериальному оцениванию для региональных и школьных координаторов» Учебно-методическое пособие, Филиал «Центр педагогических измерений» АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2016

3. «Руководствопо критериальному оцениванию для учителей основной и общей средней школ» Учебно-методическое пособие, Филиал «Центр педагогических измерений» АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2017

4. «Система критериального оценивания учебных достижений учащихся» Методическое пособие, Национальная академия образования имени И. Алтынсарина, 2013

Жантикенова Кенжегуль Картбаевна
Педагог-психолог
Дарынды жасөспірімдерге арналған
Ақтөбе облыстық мамандандырылған
"Білім-инновация" лицей-интернаты КММ
Ақтөбе қаласы, Қазақстан
kenje0981@mail.ru

Жетістікке жетудегі эмоционалды интеллектінің маңыздылығы және дамыту жолдары

Эмоционалды интеллект, кез-келген басқа интеллект түрі сияқты, даму әлеуетіне ие. Өкінішке орай, мұны жетілдірудің айқын

академиялық әдістері жоқ, IQ деңгейін жоғарылататындай. Эмоционалды даму туылғаннан басталады.

Екі айлық екі баланы елестетіп көріңіз. Біреуі сүйіспеншілікке толы отбасында өседі, ол ұйқыдан жылап оянғанда, оған анасы барып, қолына алып, кеудесіне қысып, жұбатады. Ол өзіне көмек беретін сенімді ересек адамдар бар әлемнің – қауіпсіз жер екеніне үйрене бастайды. Мұндай баланың көңілді және ашық болып өсуіне барлық мүмкіндігі бар. Екінші бала балалар үйінде өседі. Ол жалғыз оянады, оның жылауына ешкім келмейді немесе бірден келмейді — балалар көп, ал жалғыз күтуші. Ол жалғыз оянады, оның жылауына ешкім келмейді немесе күтуші жалғыз, балалар көп болғандықтан бірден келмейді. Біраз уақыт өткен соң бала жылауын қояды, ол мүмкіндігіне қарай біртіндеп өзін-өзі тыныштандыруға үйренеді. Мұндай нәресте өте кішкентай кезінен бастап өз-өзімен бола бастайды. Сірә, ол эмоционалды дамымаған адам ретінде, мүмкін, ол ешкімге сенбейтін немесе тұйық, қарым-қатынаста қиындықтарға, апатияға немесе агрессияға душар болатын адам болып өседі.

Баланың ерте эмоционалды дамуына ата-аналар жауап береді. Сондықтан, олардың өздері эмоционалды түрде дамып, өрескел қателіктер жібермеуі өте маңызды. Ата-аналардың баланың эмоционалды интеллектісінің дамуына әсер ететін үш басты қателігі:

1.Ата-аналар балалардың сезімдерін мүлдем елемейді, олардың сезімдеріне немқұрайлылықпен қарайды, бұл балалары мен өздерінің арасындағы эмоционалдық жақындықты бұзады.

2. Ата-аналар балаларының сезіміне тым көп еркіндік беріп, олардың эмоцияларын кез-келген түрде білдіруіне мүмкіндік береді, бұл эмоционалды азғындыққа әкеледі.

3. Балалардың эмоциялары ата-аналардың ашуын тудырады, ал бұл балалардың эмоциянсын жасырып қалуын дәлірек айтсақ, «сезімді тоқтатуға» мәжбүрлейді.

Балалардың эмоционалды интеллектісінің үйлесімді дамуын қамтамасыз ету үшін ата-аналар:

• *балалардың сезімдерін байыппен қабылдау;*

• *эмоцияны білдірудің оңтайлы тәсілдерін табуға үйрету.*

Өкінішке орай, заманауи білім беру жүйесі әрдайым балалардың эмоционалды дамуына тиісті назар аудара бермейді, сондықтан мұнда ата-аналар басты рөл атқарады. Олардың міндеті - мектепте бала оқуға - академиялық тұрғыдан ғана емес, эмоционалды тұрғыдан да дайын екендігіне көз жеткізу қажет.

Балада қандай қасиеттерді дамыту пайдалы?

• **Сенімділік** - өз-өзіңізге, денеңізге, қабілеттеріңізге.

• **Қызығушылық** - жаңа білімнің қызықты әрі жақсы болатындығын түсіну.

• **Табандылық** - іс-әрекетке ұмтылу және өз позициясын қорғай білу.

• **Өз-өзін, мінез-құлық пен импульстарын бақылауда ұстай алу.**

• **Ашықтығы** - өзіңіз туралы айта білу, басқаларды тыңдау және олардың айтқанын түсіну қабілеті.

• **Адамдарға деген қызығушылық** - олардың ойлары мен сезімдерін бөлісуге деген ұмтылыс.

• **Ынтымақтастық** - сіздің және басқалардың қалауы арасындағы тепе-теңдікті таба білу.

Жоғары буын оқушыларында эмоционалды интеллекттің дамуы мектепте білім алудағы жетістіктерінің факторы ретінде

Өмірдің әлеуметтік және жеке салаларындағы табыстардың 80% эмоционалды интеллекттің даму деңгейімен анықталатыны, ал 20% бәріне белгілі IQ - адамның ақыл-ой қабілеттерінің дәрежесін өлшейтін интеллект коэффициентімен анықталатыны белгілі. Баланың логикалық ойлауы мен көзқарасын жетілдіру оның болашақ өміріндегі жетістігінің кепілі бола алмайды. Ең бастысы - баланың эмоционалды интеллект қабілеттерін игеруі. Эмоционалды интеллект қабілеттілігін атап өткен жөн:

- сіздің сезімдеріңізді «шектен тыс» кетіп қалмауын басқару мүмкіндігі;
- сіздің эмоцияларыңызға саналы түрде әсер ету мүмкіндігі;
- сіздің сезімдеріңізді анықтау және оларды сол күйінде қабылдау мүмкіндігі (оларды мойындау);
- эмоцияларыңызды өзіңіздің және басқалардың мүддесі үшін пайдалану мүмкіндігі;
- басқа адамдармен тиімді қарым-қатынас жасау, олармен ортақ байланыс нүктелерін табу мүмкіндігі;
- басқалардың сезімдерін тану және өзін басқа адамның орнында елестету, оған жанашырлықпен қарау қабілеті.

Эмоционалды интеллект дамуының үш кезеңі бар.
Біріншісі - өзіңді тану. Эмоционалды интеллектті дамытудың келесі кезеңі - бұл сіздің сезімдеріңіз бен эмоцияларыңызды басқаруды үйрену. Эмоционалды интеллект дамуындағы үшінші кезең келесі дағдыларды игеруге қадам бола алады:

1. Белсенді тыңдау. Тыңдай білу - сенің сөйлеу кезегіңді үнсіз ғана , анда-санда басыңды изеп күту. Белсенді тыңдаушылар бір нәрсемен ғана айналысады - олар айтылғанға толықтай қатысады.

2. Көзбен тыңдау. Екінші дағды - ымдарды қабылдау - жалпы, бұл әдіс те тыңдау қабілетіне жатады. Бірақ ол өз ойын жеткізуге де көмектеседі.

3. Эмоцияға бейімделу. Кез-келген эмоционалды күйдің жағымды және жағымсыз жағы болады. Мәселен, ашуды алайық. Ол басқаларды алшақтатып, өзін-өзі сыни бағалауға кедергі келтіріп, денені жансыздандырғанымен, ол өзін-өзі сүюден қорғаныс қызметін де атқарады: бұл әділеттілік сезімін тудырып, іс-әрекетті ынталандырады.

Эмоционалды интеллект жағымсыз эмоциялардың себептерін ұзақ уақыт сезінудің орнына, оларды тез шешуге мүмкіндік береді. Эмоционалды интеллекттің дамуы көптеген қорқыныштар мен күдіктерден арылуға, актерлік әрекеттерді бастауға және өз мақсаттарына жету үшін адамдармен сөйлесуге мүмкіндік береді.

Осылайша, эмоционалды интеллекттің барлық қабілеттері, басқалар сияқты, сіздің мектептегі жетістіктеріңізге әсер етуі мүмкін. Эмоциялар, эмоционалды интеллект, мектепте білім алудағы жетістік факторлары арасындағы байланыс орнатады. Басқарылатын эмоциялар оқушылардың эмоционалды интеллектінің негізін құрайды және мектептегі жетістіктерге ықпал етеді.

Мектеп жасында баланың эмоционалды интеллектісінің қарқынды дамуы жүреді. Ол өзінің сезімдері мен эмоцияларын тану және қабылдау қабілеттеріне ие болады, оларды басқаруды үйренеді. Бала басқа адамдардың сезімдерін түсіне бастайды, олармен ортақ тіл табысады, өзін басқа адамның орнында елестете отырып, оған жанашырлық танытады.

Бала үшін сезім мен эмоция әлемін танудың негізгі қайнар көзі - отбасы мен мектеп. Мектепте бала сынып өміріне қатысады, сыныптастарымен және мұғалімдермен қарым-қатынас жасайды.

Психология ғылымдарының докторы, Педагогикалық және әлеуметтік ғылымдар академиясының және Халықаралық психологиялық ғылымдар академиясының академигі және корреспондент мүшесі, әлеуметтік психология және тұлға психологиясының маманы, Шолохов атындағы МГГУ-дің жалпы және практикалық психология кафедрасының профессоры Р.С. Немованың «Психология» атты еңбегінде баланың мектептегі жетістіктеріне әсер ететін факторлары анықталды:

- Ата-аналар мен балалар арасындағы сенім;
- Танымдық қызығушылықты дамыту;
- Өзін-өзі бағалауды қалыптастыру;
- Эмоционалды интеллекттің дамуы.

Эмоционалды интеллект мектеп оқушыларының білімдегі жетістігі мен сапасына тікелей әсер етеді, өйткені эмоционалды интеллект өзіне деген сенімділікті арттыруға мүмкіндік береді, таңдау жағдайында жауапкершілікпен әрекет етуге, қоғамда тиімді қарым-қатынас жасауға, сыни немесе жанжалды жағдайға байсалды жауап беруге, стресстегі эмоциялармен күресуге мүмкіндік береді .

Әдебиеттер

1. Продуктивно взаимодействую с другими. Межличностный интеллект / сост. ООО «Смарт Ридинг». — Днепр: Монолит, 2019. — 240 с. (Серия «Год личной эффективности»)
2. Дэниел Гоулман, Эмоциональный интеллект. Почему он может значить больше, чем IQ. 1995. Перевод на русскии язык, издание на русском языке, оформление. ООО "Манн, Иванов и Фербер", 2013
3. Андреева, И.Н. Эмоциональная креативность: понятие, структура, гендерные различия / И.Н. Андреева // Женщина. Общество. Образование: материалы 9-й междунар. междисципл. науч.-практ. конф., Минск, 15 – 16 дек. 2006 г. / ЖИ «ЭНВИЛА»; редкол.: Л.А. Черепанова [и др.]. – Минск, 2007. – С. 345 – 347.
4. Бодров В.А. Проблема преодоления стресса. Часть 1. «COPING STRESS» и теоретические подходы к его изучению / Психол. журнал. 2006. — 122-133 с.
5. Бодров В.А. Проблема преодоления стресса. Часть 3. Стратегии и стили преодоления стресса / Психол. журнал. 2006. — 94 – 105 с.
6. Бодров В.А. Проблема преодоления стресса. Часть 2. Проблемы и ресурсы преодоления стресса / Психол. журнал. 2006. — 122-133 с.
7. Бьюзен Т. Могущество социального интеллекта. – Минск: “Попурри”, 2004. – 208 с.
8. Васильев И.А. Гуманитарная и естественнонаучная парадигма в современных исследованиях эмоций // Психологический журнал. Т.13. 1992. – 80-89 с.
9. Васильев И.А. Роль интеллектуальных эмоций в регуляции мыслительной деятельности // Психол. журнал. 1998. — 49 - 60 с.
10. Scherer, K.R. Emotion inferences from vocal expression correlate across languages and cultures / K.R. Scherer, R. Banse, H.G. Walelott // Journal of Cross-Cultural Psychology. – 2001. – 32. – P. 76 – 92.
11. Как развить эмоциональный интеллект, зачем его развивать [Электронный ресурс]. URL: https://psychologist.tips/3049-kak-razvit-emotsionalnyj-intellekt-zachem-ego razvivat.html?utm_source=elaminaria&utm_campaign=psy-sidebar-2&utm_term=3081&utm_content=1&utm_medium=img
12. Орме Г. Эмоциональное мышление как инструмент достижения успеха. – М.: “КСП”, 2003. – 272 с.
13. Понятие «интеллект» и его свойства [Электронный ресурс]. URL: https://brainapps.ru/blog/2016/02/vidy-intellekta/

Ермеков Болатбек Қатпаұлы
Атырау қаласы
Ж.Досмұхамбетов атындағы
Дарынды балаларға арналған
интернаттық мекемесі бар лицей
blbek@mail.ru

Дарынды балалармен жұмыс жасаудың тенденциясы, болашағы, проблемасы

Аннотация

Ізденушінің шығармашылық туындысы ретінде дарынды тұлғаның танымдық мүмкіндігін арттыру біртұтастық пен жүйелілік, оқу материалының мазмұнын анықтайтын ортақ мақсат қою мен дидактикалық міндеттерге бағынатын ұстаз бен жеке тұлғаның біріге әрекет етуінің бірегей логикасы мен ой-өрісі тән болуы тиіс.Осы шартты орындау арқылы танымдық әрекет үрдісі арқылы жеке оқушымен жоспарланып және оқушының мінез-құлқы дамытушы фактор бола алады деген мақсатта ізденіс болуы тиіс.

Annotation

As a creative work of the applicant, the development of cognitive abilities of the gifted person should be characterized by unity and consistency, a common logic and field of interaction between the teacher and the individual, subject to didactic tasks and common goals that determine the content of educational material. Planned by the student and sought with the aim that the student's behavior can be a developmental factor.

Дарынды балалар - еліміздің интеллектуалдық элитасын қалыптастыратын ұлттық құндылық.

Н.Ә.Назарбаев.

Қай елдің болмасын өсіп-өркендеуі, өнуі, әлемде өзіндік орын алуы оның ұлттық білім жүйесінің қалыптасуына, даму бағытына тікелей байланысты. Сондықтан да, мемлекет басшысы болашақта қазақ елінің көсегесін көгертіп, ғылымын көркейтер деген үмітпен жас дарындарға үлкен назар аударуда, қолдау көрсетуде. Осы орайда қандай да болмасын білім беру мекемесі оқушыларға мемлекеттік білім стандартына сай білім берумен шектеліп қалмай, оларды ғылыми ізденіс жұмыстарға тартып, шығар-машылық, дарындылық қабілеттерін дамыту

бағытында жұмыс жүргізуі тиіс. Бүгінгі білім беру саласында тәрбие мен білімді әр қырынан дамыта отырып оқыту және білім алушыны интеллектуалды түрде дамыту жолдары негізге алынады. Білім берушінің алдындағы басты назар аударатын негізгі міндеттердің бірі – дарынды балаларды анықтап, шығармашылыққа үйрете отырып, терең біліммен қаруландыру. Интеллектілері шығармашылыққа жақын, сараптай алатын, байланысын сезе алатын өте жақсы дамыған оқушылар өз қатарларынан өзгешелініп тұрады. Олар өздерін қызықтыратын сұраққа үнемі жауап іздеп, білімқұмарлықтарымен және өзіндік ізденімпаздықтарымен көзге түседі. Оқу бағдарламасын барлығына дерлік ұғындыру, барлығымен жұмыс жасау мұғалімге қойылатын басты талап. Ендеше, осындай жағдайлар дарынды баланы жалықтырып алмау үшін арнайы жұмыс жасау қажеттігін көрсетіп отыр.

Дарындылық—адамның өз бейімділігі арқылы, шығармашылықпен жұмыс істеу арқылы қалыптасатын қасиет. Қазіргі таңда барлық оқушы дарынды оқушы. Бұл қасиетті байқап, оның бар екеніне көз жеткізіп, бойындағы дарынын одан әрі өрбітуге, ұштауға, арман асуларын жұлдыздай жарқырап, тау бұлағындай мөлдіреп, халқының, лицейдің, ата-анасының мақтанышы болуға мүмкіндік жасау мұғалімге артылатын жүк. Дарындылықты қандай да нақты бір әдіспен анықтау мүмкін емес. Дарынды баланы тәрбие беру мен оқыту барысында біртіндеп, сатылып анықтау қажет. «Бұлақ көрсең көзін аш» деген ұлағатты сөзге сүйеніп, бар мүмкіндікті пайдаланып, баланың қабілетін, дарынын ашу - мұғалім міндеті, бала бойындағы ерекшелікті, қабілетті танып, соған бағыттап дарынды баланың болашағының іргетасы дұрыс қалануына мүмкіндік жасауымыз қажет. Осы орайда оқушының шығармашылық жұмыста өзінің қабілетін іске асыруға дайындығын арттыру бағдары нақтылануы тиіс. Дарындылықты анықтау бірнеше жақта қарастырылды. Олар: интеллектуалдық дарындылық, шығармашылық дарындылық, әртістік дарындылық, музыкалық дарындылық, техникалык дарындылық және спорттық дарындылық. Баланың жанына жақын дарындылықты дәл тауып, соны жандандыруға жұмыс жасалынғанда дарынды баламен жұмыс өз нәтижесін табады.

«Дарынды балалар - еліміздің интеллектуалдық элитасын қалыптастыратын ұлттық құндылық»,- деп Н.Ә.Назарбаев айтқандай, еліміздің интеллек-туалдық элитасын қалыптастыру, үнемі сыйлы, қадірлі, сүйікті болып, шәкірттерімізді білім нәрімен сусындатып, баланы жеке тұлға ретінде өздігінен дамуға итермелеуіміз керек. Себебі жаңа білім парадигмасы бірінші орынға баланың білім алу арқылы өз бетінше дамуын қойып отыр.

Дарынды балалар қалай байқалады?

Педагогикалық энциклопедияларда дарындылық туралы былай деп анықтама берген: «Дарындылық дегеніміз – адамдардың

қабілеттіліктерінің жете жақсы дамуының жоғарғы сатысы». Дарындылық – сапалы қабілеттердің өзіндік бірлесуі. Дарындылық – қабілеттілік және талант деген бір ұғымды білдіреді. Дарындылық — адамның өз бейімділігі арқылы, шығармашылықпен жұмыс істеу арқылы қалыптасатын қасиет. Қазіргі таңда барлық оқушы дарынды оқушы. Бұл қасиетті байқап, оның бар екеніне көз жеткізіп, бойындағы дарынын одан әрі өрбітуге, лицейдің, ата-анасының мақтанышы болуға мүмкіндік жасау мұғалімге артылатын жүк.

Дарындылықты қалыптастыру мен дамытуда мұғалімнің алар орны ерекше. Дарындылық - белгілі бір іс-әрекет саласында ерекше жетістікке жеткізетін адам қабілеті дамуының жоғарғы деңгейі.

Дарынды балалар:

- Ақыл – ойы ұшқыр, өмірде болып жатқан оқиғаларға, құбылыстарға көңіл қойып қызығушылық танытады.
- Еңбек сүйгіш, біреуге қуаныш сыйлауды ұнатады.
- Өздігінен білім алуға, ізденімпаздық қасиеті басым.
- Мектеп оқулығындағы қиын тапсырмаларды, жоғарғы оқу орындарына берілетін қиын тапсырмаларды орындауға қабілетті.
- Ойлау, есте сақтау, қабылдау, зейіні, сөздік қоры, тіл байлығы өте жақсы жетілген.
- Мектепте, мектептен тыс жерлерде өзінің білімділігін көрсете алады. Жаңа білімді тез меңгереді
- Компьютерді, техникалық құралдарды жылдам меңгереді.
- Драмалық ойындар ойнағанды ұнатады.
- Өлеңді жақсы айтады.

Дарындылық - адам бойындағы қабілеттіліктің жоғары деңгейде дамуы, іс-әрекет барысында ерекше жетістікке жетуі. Дарынды бала – бұл, іс- әрекет барысында асқан талантымен, ерекше қабілетімен танылған, жоғары жетістікке жетуге талпынушы.

Дарынды балаларды анықтау - баланың дамуын таңдаумен байланысты ұзақ үдеріс. Дарынды балалар мектеп бағдарламасын тез меңгереді. Зеректік, байқағыштық қасиеттері жоғары болады. Олардың көпшілігі өз уақыттарын шығармашылық жұмыстарға арнайды. Сурет салады, өлең жазады. Дарындылық белгілері: ойлау қабілетінің дәлдігі, шешім қабылдаудағы ерекшелігі, ешкімге ұқсамайтын өзгешелігі, дарынды бала бойындағы ерекшелік шынайы іс - әрекет пен бақылаудың бағалау жолдарымен пайда болатын іс – қимыл. Лицейде мұғалімдер барлық оқушыны дарынды деп есептейді. Сондықтан балаларды әр түрлі қырынан ашып көрсетіп, өздеріне деген сенімділікті орнатып, кез келген жерде өздерін көрсете алуға тәрбиелейді.

Дарынды оқушымен жұмыс жасайтын мұғалімге қойылатын талаптар: Жаңа технологияларды практикаға енгізу және

игертудегі сапалы қадамның сандарынан қоғамның стандартты емес ойлау қабілетіне ие, өндірістік және әлеуметтік өмірге жаңа мазмұн енгізетін, болашаққа қатысты жаңа міндеттерді қойып, оларды шеше алатын мамандарға деген қажеттілік өсті. Әр мұғалім шығармашылықпен жұмыс істеген жағдайда ғана еліміздін саналы, дарынды азаматтарын тәрбиелеп шығаруға мүмкіндік бар. Шығармашылық - бүкіл тіршіліктің көзі. Баланың шығармашылық қабілеттерін дамытудың жолдары, құралдары өте көп. Шығармашылық қабілет әр баланың табиғатында болуы мүмкін. Біздің міндетіміз – оқушыға оның бойында жасырынып жатқан мүмкіндіктерін ашып көрсету.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңына сәйкес «Әр баланың жеке қабілетіне қарай интеллектуалдық дамуы, жеке адамның дарындылығын, талантын, қабілетін дамыту» сияқты өзекті мәселелер көтеріліп отырғаны белгілі. Өйткені ғылым мен техниканы, өндірісті әлемдік деңгейде дамыту үшін елімізге шығармашылықпен жұмыс жасайтын білімді, жоғары дайындығы бар білікті маман қажет. Шығармашылығы жоғары, дарынды балаларға білім беруді, әр ғылымның бүгінгі даму дәрежесіне сәйкес жүргізу, бір жағынан қоғамға талантты мамандар даярлау тиімді болса, екінші жағынан, ерекше қабілетті балалардың жеке өзіндік интеллектуалдық дамуын қанағаттандыруды қаматасыз етеді.

Мұғалім - елдің болашағын көркейтіп, рухын биікке көтеретін, жас ұрпақты тәрбиелейтін жауапкершілігі мол киелі мамандық. Ондай мамандық иесі әрқашан да өресі биік болып, сөйлеген сөзінен, ойлар ойынан маржандай тізілген ілтипат пен парасаттың өрнектері, әсемдік әлемі көрінетін, көкірегі жақсылыққа толы, мейірімді, білімі біліктілікке ұласқан ізденімпаз, елжанды, адамгершілігі жоғары адам болу керек. Мұғалім

қызметінің ерекшелігі сол, көптеген мамандықтар секілді педагогты ң қолында өлшеуіш немесе басқаша айтқанда приборлар жоқ. Оның ең басты жұмысы – оқыту мен тәрбиелеу барысында пайда болған қарым-қатынасты басқару. Мұғалім көптеген нақты жағдайда қысқа уақыттың ішінде ең дұрыс педагогикалық шешімді таба білу і тиіс, ал мұның өзі әрқашан күрделі. Түптеп келгенде, қоғам мұғалімге ерекше жауапкершілік жүктейді. Мұғалімге үйретуге ең көнгіш кезіндегі адам сеніп тапсырылады. Мұғалім баланың білімін, икемділігін, әдетін, мұратын және өмірлік мақсат ын қалыптастырады. Дарынды оқушымен жұмыс жасайтын мұғалімнің:

• өзінің сабақ беретін пәнін мемлекеттік стандарт деңгейінен жоғары

деңгейде білуі;

• оқушы дарындылығының моделін білу;

• қазіргі заманға сай оқытудың жаңа технологияларын білу;

• дарынды оқушыны оқыту, тәрбиелеу үрдісінде үлгерімге ғана көңіл бөлмей, оның басқа да көрсеткіштерімен байланысына да көңіл бөлу;

• дарынды оқушылардың ерекшелігін ескере отырып, оларға шығармашылықпен жұмыс жасайтын тапсырмалар дайындай білуі. Дарынды оқушымен жұмыс жасайтын мұғалімнің іскерлігіне қойылатын талаптар.

• дарынды оқушыны анықтау әдістерімен жұмыс жасай алуы;

• дарынды оқушыларды (жекелей және топпен) оқытуға арналған бағдарлама құрастырып, сонымен тұрақты жұмыс істей білуі;

• оқушы дарындылығын дамытуға қажетті зерттеу жұмыстарын жүргізе алуы;

• дарынды оқушыны оқытудың нәтижесін накты бағалай білуі;

• дарынды оқушының ғылыми – ізденіс жұмыстарымен айналысуына жетекшілік етуі;

• дарынды оқушыны олимпиадалар мен сайыстарға дайындауда жетістікке жете алатындай деңгейде жұмыс жасауы тиіс.

Дарынды балалар кез - келген жерде өзін көрсете алады.

Дарынды балалармен жұмыс істеу бағыттары:

Лицейде дарынды баламен жұмыс негізінде біріншіден: өзін-өзі тануға, өзін-өзі тәрбиелеуге, жаңашыл, төзімі берік, үнемі өзін дамытуға, ізденетін, экспериментшіл, принципке берік, ешкімді қайталамайтын, энтузиазист, бойына дарындылықты қалыптастыра білетін тұлғаны күтеміз. Екіншіден: дарынды балалар келешектегі кәсіби мамандық таңдауда өздері шешім қабылдайды және олар лицейдегі жасалынған жұмыс негізінде болашақ мамандықтарын қателеспей таңдай алады және болашақта жақсы маман иелері болып шығады. Үшіншіден: дарынды баламен жұмыс барысында лицеймен ғана шектелмей, жоғары оқу орындарымен байланыс жасалынады, төртіншіден өз беттерімен дарындылық орталығын құруға мүмкіндік жасалынады. Лицей С.Димерель университеті, Е.Гумилев атындағы Евразиялық университеті, Махамбет Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университеті, Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті, Атырау мұнай-газ университеті, «Назарбаев зияткерлік мектебі» ДББҰ,қалалық мұражай, қалалық №7 кітапхана және Ғ.Сланов атындағы Атырау қалалық облыстық ғылыми әмбебап кітапханасымен тығыз байланыста жұмыс жасайды. Оқушылар кітапханаларда өткізілетін шаралардың белсенді қатысушылары және

ғылыми зерттеу жұмыстарымен айналысу негізінде оқушылардың бірден-бір көмекшісі - кітапханалар.

Университет кадрлары, кандидаттар немесе профессорлармен бірлесе жұмыстар атқарып, пікірлерін алып, өздерінің ғылыми жоба жұмыстарымен айналысып, болашақта елімізге бір елеулі үлес қосу жолында қадамдар жасайды. Х.досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университетінің «Жалпы физика» кафедрасы мен «Математика, Математикалық анализ» кафедраларымен бірлесе жұыстар өткізуде, физика, математика пәндерінен лицей оқушыларына университет профессорлары мен ПҒК дәрістер өткізеді.Сонын нәтижесінде лицей түлектері екі оқу жыл бойына ұлттық біріңғай тесттен бірінші орында көрсеткіш беріп келеді.

Дарынды баланы ғылыми ізденіске жетелейтін қадамдар:

I қадам. Оқушыны не қызықтырады сол туралы ойланып, өзіне өзі сұрақ қоя білуі. Мені қай пән көбірек қызықтырады? Неге көңілім бұрады?

II қадам. Оқушы өзін қызықтырған пән, сұрақтар бойынша материалдар жинақтап, тізімін жасау. Кітапханаға бару. Әрине, ұстаздың көмегі арқылы. Әрбір ұстаз балалардың дарындылығын шешуде бір-бірімен тығыз байланысқан 3 параметрге назар аударуы керек. Мұғалім күнделікті сабақтарда, тәрбие жұмысында, үйірме жұмысында дарынды баланы танып, оның бойындағы ерекше қабілетті анықтай алады. Оқушылардың ақыл – ой, танымдық қабілеттерін анықтау арқылы дарындылық қасиетін тану.

Дарынды баланың бойында енжарлық, ұялшақтық, еріншектік, өз – өзіне деген сенімсіздік, т.б. қасиеттер де кездеседі. Сондықтан да дарынды балалармен жұмыстар жүргізуде мұғалімдердің алдына мынандай мақсаттар қойылады :

Ғылыми техникалық жетістіктерді ұлттық салт – дәстүрлермен ұштастыра білу;

Оқушылардың бойында ғылыми – көпшілік жұмыстарға деген қызығушылық қабілеттерін арттыру;

Оқушының өз бетінше ізденуіне бағыт – бағдар беріп отыру;

Ғылыми тұрғыдағы шығармашылық жұмыстар жасауға талпындырып отыру;

Оқушының шығармашылық қабілеттерін көрсетіп дамыту, ғылыми ізденудің әдістерін үйрету.

Дарынды бала бойынан көрінетін жетістіктер:

1. Өз ұлтына деген сүйіспеншілік деңгейі өседі.
2. Рухани – адамгершілік деңгейі дамиды.
3. Әлеуметтік ортаны танып біледі.
4. Ой – өрісі, дүниетанымы кеңейеді.
5. Шығармашылық қабілеті қарқынды дамиды.

Дарынды бала – мәңгілік елдің ұрпағы, біздің болашағымыз

«Мәңгілік Ел – ата - бабаларымыздың сан мың жылдан бергі асыл арманы. Ол арман – әлем елдерімен терезесі тең қатынас құратын, әлем картасынан ойып тұрып орын алатын Тәуелсіз Мемлекет атану еді. Ол арман – тұрмысы бақуатты, түтіні түзу ұшқан, ұрпағы ертеңіне сеніммен қарайтын бақытты Ел болу еді. Біз армандарды ақиқатқа айналдырдық. Мәңгілік Елдің іргетасын қаладық», - деді Н. Назарбаев.

«Қазақстан 2050» – Мәңгілік Елге бастайтын ең абыройлы, ең мәртебелі жол. Осы жолдан айнымайық, сүйікті халқым! Әрбір күніміз мерекелі, әрбір ісіміз берекелі болсын! Дамуымыз жедел, келешегіміз кемел болсын! Жарқын іспен күллі әлемді таң қылып, Жасай берсін, Елдігіміз Мәңгілік!», - деді Мемлекет басшысы.

Бүгінгі жас ұрпақ – болашақ Қазақстан азаматы. Олар өзімізді қоршаған ірі өркениет орталықтарын, түрлі мәдениетті меңгеріп, өзін сыйлата алатын, рухани дүниесі бай, интеллект деңгейі жоғары, білімді де білікті жаһандану заманына сай болуы шарт.

Лицейде баланың дарынын ашумен қатар тәрбиені жан - жақты ұйымдастыра отырып, балаларды тәрбиелеу болашақ қоғам мүддесі үшін еңбектене алатын, Отанын сүйетін, нағыз патриот тұлға етіп даярлауға бағытталады.

«Отан – от басынан басталады» дейіді халық даналығы. Демек, бала тәрбиесі – отан мен ел мүддесі. Әрбір бала – бір ғана отбасының ғана емес, күллі қоғамның келешегі. Бір сәт «Ел боламын десең, бесігіңді түзе» деген даналық сөздің мәніне үңілсек, бала тәрбиесіне балалық шағынан ақ көңіл болу міндеті тұрғанын аңғару қиын емес.

Олай болса, Ж.Аймауытов «Білімдендіруді жүзеге асыратын - мұғалім» деген екен. Ендеше, мұғалім оқушыларды білім жүйесімен, іскерлікпен, дағдымен қаруландырып қоймай, олардың танымдық, шығармашылық қабілетін дамытады. Жалпы өз іс-тәжірибемде байқағанымдай, оқу үрдісінде оқушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру – іс-әрекеттер барысында оқушының ізденімпаздығы, бейімділігі, жаңа нәрсені жасауда қажеттіліктттердің пайда болуы арқылы дамиды. Шығармашылық тапсырмаларды орындаудан алынатын нәтиже: жауапкершілігі артады, қажет болса көзқарасын өзгертеді, басқаларды тыңдай біледі, өзін-өзі бағалайды, қарым-қатынас жасауға үйренеді, өз ойын тұжырымдап қорытынды шығарады. Әр оқушының өзіне деген сенімі нығаяды және өзінің меңгерген біліктілігінің нәтижесі күнделікті білім деңгейін көтеруіне ықпалын тигізеді. Сондықтан қазіргі таңда білім беру жүйесінде оқушылардың шығармашылық қабілеті мен белсенділігін артыруда мұғалімге үнемі ізденуге, тұрақты еңбек етуді міндеттейді. Әрине, артқарылған істер көп емес. Әлі де болса бізді ойландыратын, толғандыратын істер жетерлік. Атап айтқандай, олар – білім сапасын

арттыру, оқушылардың біліміне, ойлау қабілетіне сай деңгейлеп оқыту, ғылыми-ізденіс қабілеттерін қалыптастыру, т.с.с.

Өйткені, XXI ғасыр - білімділер ғасыры. Ендеше бізге ой- өрісі жоғары дамыған, зерделі, жан-жақты парасатты ұрпақ керек екенін бір сәтте естен шығармағанымыз жөн.

Түйін мен тәжірибелік ұсыныстар

Ел президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына арналған Жолдауында "Біздің болашақтағы жоғары технологиялық және ғылыми қамтымды өндірістері үшін кадрлар қорын жасақтауымыз қажет" деген сөздері бар. Демек, оқушылардың ғылыми зерттеу жұмыстарына қызығуын қалыптастыру, шығармашылық қабілетін дамыту, қазіргі техниканы тиімді пайдалану мәдениетіне тәрбиелеу – мектептің басты бағыттарының бірі болуы тиіс.

Ұсыныс:

Баланың шығармашылық қабілетін ашу, дарынды балалардың алға қарай дамуы үшін ең бастысы жағдайлар жасау.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. ҚР Білім туралы Заңы.
2. Н.Назарбаев "Біздің халқымыз жаңа өмірге бейімделуі керек".//"Егемен Қазақстан". 31 мамыр. 2015 ж.
3. Бабаева Ю.Д. Динамическая теория одаренности. Основные современные концепции творчества и одаренности. М. 2014г.
4. Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя. – Алматы. "Ғылым". 2008г.
5.Назарбаев Н. Ә. «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ». – Астана, 17 қаңтар 2014.
6. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту стандарты. –
7. Ахметова Г. К, Таубаева Ш. Т. Педагогика. – Алматы. Қазақ университеті, 2006.

Кадырова Н.М.
Дарынды балаларға арналған
С.Сейфуллин атындағы №11 облыстық
мамандандырылған мектеп-интернатының
педагог-психологі

Дрындылықтың қайнар көзі - мектеп

Аннотация

Дарынды балаларды іздеу, оларды **тәрбиелеу** мен **оқыту** қоғам үшін бүгінгі таңда ауадай қажет. Дарынды балалармен жұмыс істеу дарындылықты айқындаудан басталады. Дарынды балаларды анықтау – арнайы бағдарлама мен білікті мамандардың қатысуын қажет ететін өте күрделі мәселе және дарынды балалармен жұмыс істеудегі қажетті кезең болып табылады.

Баланы заманына қарай икемдеп, өз заманының озық өнегесін оның санасына сіңіре білу, шығармашылық бағытта жан-жақты етіп дамыту, үлгі тәрбие беру, ұлттық сана-сезімі рухы жоғары етіп тәрбиелеу – қазіргі таңдағы басты талап болса, ал дарындылықты анықтау қазіргі заманауи білім берудің басты мәселелердің бірі болып тұр.

Сондықтан да дарынды балалар диагностикасын ұйымдастырудың маңызды шарттарының бірі – теориялық, ұйымдастырушылық және әдістемелік деңгейлерден тұратын диагностика моделін өңдеп шығару болып табылады.

Демек, дарынды балаларды анықтау – арнайы бағдарлама мен білікті мамандардың қатысуын қажет ететін өте күрделі мәселе және дарынды балалармен жұмыс істеудегі қажетті кезең болып табылады.

Дарындылықты диагностикалаудың негізгі мақсаты олардың қабілеті мен таланттарының толық ашылуына жағдай жасау үшін дарынды балаларды анықтау. Дарындылықты диагностикалау бала туралы жан-жақты хабарлама беретін күрделі және көп қырлы үрдіс. Хабарламаны баланың өзінен, ата-анасы және отбасының өзге де мүшелерінен, құрбыларынан, мұғалімдерден, басқа да маман психологтардан алады. Бала туралы алынған жан-жақты әртүрлі мінездеме баланың дарынды екендігін және қай жағынан дарынды екендігін анықтауға көмектеседі. Алынған хабарлама пайдалы, әрі дұрыс болу үшін жиналған анықтамалар белгілі бір психологиялық диагностикалық ережеге бағынады.

Көп жылдық ғылыми зерттеулер дарындылықтың күрделілігін, көп деңгейлілігін және жан-жақтылығын көрсетеді.

Сондықтан дүние жүзінде шексіз сенімділікпен дарынды балаларды бөліп және болашақтағы олардың жетістіктерін толық көрсетіп беретін бірден-бір әдіс тестілеу, бірақ нақты нәтиже бермейді.

Интеллектуалдық дарындылықтың бірнеше түрлері (психомоторлық, лингвистикалық, математикалық, әлеуметтік) бар. Шығармашылық мүмкіндіктер кез келген дарындылықтың маңызды факторы болып табылады.

Дарынды балалардың мүмкіндіктерін іске асыруына мотивациялық-тұлғалық ерекшелік, өзіндік бағалау, көңіл-күй құбылысының әсері және әлеуметтік орта әсерінің (отбасы, мектеп, құрбылары) ықпалы зор. Басқаша айтқанда дарындылық қандай болсын бір ғана белгімен анықталмайды (мысалы: жоғары интеллектуалдық). Ол күрделі әрі көп қырлы құбылыс. Психологтар оның өзара байланысты компоненттерін анықтай отырып, дарындылықтың бірнеше моделін жасады (интеллектуалдық, креативтік, мотивация т.б.).

Практикалық диагностика әдістерімен орындау тәртібі осы теориялық моделдер негізінде жасалады және дарындылықтың белгілерін анықтауға бағытталады.

Соңғы жылдары дарынды балалардың категорияларын кеңейтуге мүмкіндік берген потенциалды дарындылықты кеңінен мойындайды. Тәжірибе дәлелдегендей арнайы бағдарламамен тек қана 1-3% «вундеркиндер» ғана емес, сонымен қатар даму деңгейі жас ерекшелігіне сай 10-20%, 10-15% балаларды да оқыту көзделді.

Кәдімгі деңгейдегі құрбыларына қарағанда бұлардың жеке мүмкіншіліктерінің дамуы жекеленген сферада өз ортасынан әлдеқайда ілгері озып отырады.

Білім жүйесінде дарындылықты диагностикалаудың мақсаты тек қана дарынды балаларды зерттеу және олардың ерекшеліктерін анықтау ғана емес, сонымен қатар әртүрлі дарындылықты дамытуда оқытудың ролін анықтау. Басқаша айтқанда дарындылықты диагностикалау бір жағынан мүмкіндіктерін дамытуда өзгеше жағдай жасау үшін балаларды анықтау көзделген болса, бір жағынан қандай да болса белгіленген бағдарлама кімге лайқатты, кімге көбірек пайда әкеледі, соны анықтауға шақырады.

Сол себептен диагностикалаудың алдына дарынды балаларды айқындау стратегиясы мен әдістері теориядан басқа нақты мәселелер қояды:

- арнайы оқытуда дарынды балаларды іріктеу;
- әртүрлі жағдайда дарынды балалардың дамуын қадағалау;
- оқу бағдарламасының тиімділігін бағалау;
- мамандыққа бағыттау;
- жеке психологиялық көмек көрсету.

Осы мәселелерді шешуде бала туралы хабарлама алу пайдалы: олар баланы бақылау, баламен, оның ата-анасымен, мұғалімдермен (сұрақтар, сауалнама, рейтинг шкаласы т.б.) үлгерімі, мектептен тыс жетістіктері және табыстары, әңгімелесу, психологиялық зерттеулер т.б.

Дарынды балаларды ережеге сай психологиялық анықтауда оның интеллектуалдық даму көрсеткіші де есептеледі. Интеллектуалдық дарындылықтың көпшілігі мақұлдайтын жетістіктері: мектептегі үздік бағалары, әртүрлі сайыстардағы, байқаулардағы жетістіктері мен табыстары. Дегенмен мұндай жетістіктер тек қана дарындылықта себепші болу ғана емес, әрі оқуға деген құштарлықтар күштілігі, өзінің жеке мүмкіндіктерін басқа да жетістіктерін көрсетуге деген ықыластан да болуы мүмкін, бірақ бұл барлық дарынды балаларға тән емес. Сондықтан интеллектуалдық, шығармашылық және арнайы (математикалық, лингвистикалық т.б.) қабілеттерді анықтайтын тест қолданылады.

Психодиагностикада барлық тестерді қанағаттандыруда тиісті міндеттер мен талаптар тұжырымы бар:

- бір үлгіге келтіру;
- қайталауда қорытынды тұрақтылығы;
- қойылған талапқа сәйкестік.

Психометрикалық тесті жүргізуде өте қатаң ережелер сақталады. Ол кімдерге арналған, қандай нормативтік көрсеткіштерге есептеледі. Бұл талаптар дұрыс сақталмаса, ол үлкен қателікке әкеледі (мыс: өз бетінше тестілеу, сол сияқты сауалнамаларда).

Дегенмен тест қолдану арқылы дарындылықтың барлық түрін анықтау мүмкін емес. Әрі көптеген интелектуалдық тестер (Векслер, Амутхауэр, Равен т.б.) орта жас ерекшелігінің шамаларын анықтауға жасалған, дарындылықтың жоғары деңгейін дифференциациялауға мүмкіндік жоқ. Сондықтан дарынды балаларды ақыл-ой есінің дамуын диагностикалауда жоғары күрделі тапсырмалар енгізген арнайы тест жасалады.

Бұл тесттер арқылы жалпы интелектуалдық деңгейлермен қатар, жекеленген қабілеттерді де анықтауға болады (лингвистикалық, математикалық, абстрактылық-логикалық).

Кесте де дарындылықты диагностикалаудың этаптары мен әдістері берілген. Бұл мұғалімдерге жеке тұлға жөнінде толық мағлұмат алуға мүмкіндік береді.

Дарынды балаларды бағалаудың негізгі этаптары мен әдістері

Диагностикалау әдістері	**Хабарлама көздері**	**Хабарлама түрлері**
1.Номинация Аты	Мұғалім, тәрбиеші, психолог т.б.	Дарынды балалардың аты
2. Оқушының әртүрлі іс-әрекеті, мінез-құлқы, танымдық ерекшелігі	Мұғалім, тәрбиешілер, психолог т.б.	Бақылау мәліметтері, рейтинг шкаласы, арнаулы тізім бойынша

және қызығушылығындағы дарындылық белгілерін анықтау		бағалау, сауалнама т.б. жауаптары.
3. Оқушының отбасындағы ерте бала-лық кезеңнен бастап қызығушылығымен, немен шұғылданатынын, даму тарихы мен жағдайын зерттеп білу	Ата-анасы, отбасының басқа мүшелері.	Отбасы құрамы, олардың білім деңгейі, құндылығы, сонымен қатар баланың ерекше бір қабілеті, қызығушылығы, немен айналысатыны, оның ерте кезеңнен дамуы (сұрақтар т.б.).
4. Оқушыны құрбыларының бағалауы. Сұрақтар көмегімен. (Математи-кадан кімнен көмек сұрар едің? Тарихтан ше? Кімнің әзілі өткір, кім сөз тапқыш? Қиын жағдайда кім үнемі одан шығу жолын табады? т.б).	Сыныптастары, достары, үйірме мүшелері т.б. Хабарламаны мектеп психологы немесе арнайы тапсырылған мұғалім жинайды.	Қабілеті туралы, оқу үлгірімі, байқалмай қалған жақтары, жетістіктері, мектептен тыс қызығушылығы және шығармашылық мүмкіндік.
5. Оқу үлгерімін, қызығушылығын, жетістіктерін және т.б. ерекше қабілеттерін өзіндік бағалауы. (Сұрақтар, өзіндік есеп, интервью, әңгімелесу).	Оқушылардың өздері. (Мағлұматты мектеп психологі немесе арнайы тапсырылған мұғалім жинайды).	Қызығушылығы, еліктеуі, мотивациялық ерекшелігі және жеке, оқуда, қарым-қатынастағы проблемалары туралы мағлұмат.
6. Мектептегі үлгірімі, жетістіктер және емтихан жұмысының бағасы.	Мұғалім, сол саладағы эксперт мамандар, психолог.	Оқушының іс-әрекеті, өнімнің бағасы (сандық және сапалық).
7. Психологиялық тестілеу	Төселген психодиагностика (мектеп психологі).	Оқушының интеллектуалдық, шығармашылық және жеке басының дамуындағы тестік көрсеткіші.

Оқушының интеллектуалдық дарындылығын анықтауда назар аудару керек:

- логикалық ойлау және талдау қабілеті
- абстрактылы ойлау (қорытындылау қабілеті)
- математикалық қабілеті
- жаратылыстану ғылыми қабілеті (физика, химия, биология, астрономия т.б.).
- лингвистикалық қабілет (сөздік қоры мол, ойын еркін жеткізу, шет тілін жеңіл меңгеруі т.б.).
- оқу қабілеті (тез қабылдағыштығы, тез ойлауы, есте сақтау қабілеті, сабақты белсенді, жеңіл меңгеруі, тез ұғынуы).
- техникалық және конструкторлық қабілет
- мектеп бағдарламасынан тыс қызығушылық пен білімділік.

Интеллектуалдық дарындылық оқу ісінде байқалмауы да мүмкін. Себебі оқу қабілеті бұл дарындылықтың бір жағы ғана. Көбіне белсенді оқушылар ғана мұғалімнің көзіне түсе береді, ал «үндемейтіндер» әлде қайда күрделі. Себебі мұғалім оларды көп байқамайды, әрі уақыты да жоқ....(тип темперамент). *Шығармашылық дарындылық:*

- ✓ құмарлық, білімді аңсау, жаңаға қызығу;
- ✓ санасы бай, альтернативтік шешім;
- ✓ кездейсоқ жағдайдағы тапқырлық, ойлап тапқыштық, ойдан шығарушылық;
- ✓ ерекше сана, алғыр ақыл, проблемаларды жан-жақты көре білу қабілеті;
- ✓ өзбеттілік, пайымдау тәуелсіздігі;
- ✓ өз бетінше проблемаларды қою және олардың шешімін табудағы қабілеттілік;
- ✓ тереңдетілген көлемде қызығушылық;
- ✓ қызығу мен еліктеудегі тұрақтылық;
- ✓ әзілді жақсы сезе білуі, қабылдай білуі.

Шығармашылық жиынтықты (потенциал) диагностикалауда әртүрлі шығармашылық тапсырмаларды пайдаланады.

Дарындылықтың дамуындағы үлкен роль атқаратын даралық қасиет қызығушылық құрылымы мен тұрақтылығы, эмоционалдық өзіндік сезім, өзін-өзі бағалау ерекшеліктері мен өзін-өзі реттеу т.б. жатады. Бұл диагностиканың қасиеті әсіресе баланың оқуына ол жағдай мен бұл жағдайдың қайсысы келеді, жағымсыз кедергілерді қалай жоюға болады, оны жеңуде қалай көмектесу керек, міне осыған көңіл бөлу керек.

Дарындылықты диагностикалаудың мақсаты – нақты оқу бағдарламасының белгілі топ балаларының мүмкіндіктерін, қажеттіліктерін қанағаттандыруда орнықты, қолайлы сәйкестікке жету.

Сонымен, «Бұлақ көрсең, көзін аш» дегендей бар мүмкіндікті пайдаланып, баланың қабілет дарынын ашу мұғалімнің міндеті. Өйткені, дарынды балалар ертеңгі Егеменді еліміздің өркендеп дамуына, заңғар болашағына жарқын жол ашатын бірден бір байлығымыз. Сондықтан да

қазіргі уақытта дарынды оқушыларды психологиялық-педагогикалық тұрғыдан зерттеп, дер кезінде айқындау - білімді де білікті психолог маманның ерекше мол тәжірибесі мен шығармашыл педагогтың еншісіне келіп тірелетіні айғақ.

Қолданған әдебиеттер

1. Акменбетов Қ.Ж. Дарындылықтың теориялық негіздері // Педагогика мәселелері, 2009. №2,
2. Матюшкин А.М., Сиск Д.А. Одаренные и талантливые дети. «Вопросы психологии», Москва, №4, 1988
3. Психология одаренности детей и подростков /Под ред. Н.С.Лейтеса / - Москва., 1996
4. Щебланова Е. И. Диагностика одаренности младших школьников //Школа здоровья. – 1999. – № 1. – С. 26–37.
5. Е.И.Щебланова Психологическая диагностика одаренности школьников: проблемы, методы, результаты исследований и практики. М., МОДЭК, 2004

Кунязова Айсулу Социаловна
директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары,
Сагиева Назгуль Куанышевна, әдіскер.
Павлодар қаласы,
«Музыкалық колледж – дарынды балаларға
арналған музыкалық мектеп - интернат» кешені» ММ
aysulu.kunyazova@mail.ru,
sagiyeva88@mail.ru

Әлеуметтік ортаның дарындылыққа әсері

Мақалада әлеуметтік желілердің оқушылардың дарындылығына әсері талданады. Өзектілік уақыт сұранысына байланысты. Жұмыстағы дарындылық интеллект, шығармашылық, мотивациялық және жеке ерекшеліктердің үйлесімі ретінде анықталады. Қоршаған орта балалардың біліміне әсері қарастырылады.

The article analyzes the influence of social networks on the giftedness of students. Relevance is related to the time request. Giftedness in work is defined as a combination of intelligence, creativity, motivational and personal characteristics. The impact of the environment on the students' knowledge.

Түйінді сөздер: орта; әлеуметтік орта; зерттеу; дарындылық

Kunyazova Aisulu Sotsialovna, Sagieva Nazgul Kuanyshevna, Republic of Kazakhstan,

Pavlodar City State Institution «Complex «Music College-music boarding school for gifted children»

The influence of the social environment on giftedness

Keywords: environment; social environment; research; giftedness

Балалармен жұмыс жасай отырып, мұғалім сыныпты толығымен және әр баланы бөлек көреді. Әр оқушы жеке, ерекше, өзінің күшті және әлсіз жақтары бар. Мұғалім өз жұмысында әр оқушыға өзін ашуға, өзін көрсетуге барынша көмектесуі қажет.

Балалар ынталы болып, нәтиже алғысы келсе, жұмыс тегіс және оңай жүреді, бірақ көбінесе жағдай керісінше болады. Бүкіл сыныптан оқу процесін жүргізуге кедергі келтіретін балалар ерекшеленеді, олар жалпы көрініске сәйкес келмейді. Бұл әрдайым білім мен тәрбие деңгейі төмен балалар емес, мүмкін бұндай мінез-құлық дарынды баланың ерекшелігі.

Олардың арасында талантын ашпаған балалар да бар. Соңғы шетелдік мәліметтерге сәйкес, мектеп жасындағы балалардың бестен бір бөлігін дарынды балаларға жатқызуға болады, бірақ тек 3-5% - ы өздерін дарынды деп санайды. Әрқайсысының табиғи деректерін ашу бүкіл қоғамды байытуға әкеледі. Мұның бәрі дарынды балалар проблемасының әлеуметтік маңыздылығын көрсетеді.[1]

Жеке тұлғаның маңызды сипаттамаларын ашу, ең алдымен, әлеуметтік ортаны зерттеуді қамтиды, өйткені әлеуметтік ортадан тыс жеке тұлға жоқ.

«Орта» ұғымын талдау келесі тұжырымдамалық компоненттерді бөлуге мүмкіндік берді: әлеуметтік қатынастар, адам болмысының кеңістік-уақытша денесі, тұтас әлем, адамның өзін-өзі анықтау құралы, адамның мінез-құлық кеңістігі, әлеуметтік процестерден алынған сфера, адамның өзін-өзі көрсету құралы, тітіркендіргіштер жиынтығы.

Адам мен қоршаған ортаның өзара әрекеттесуін талдауда бірнеше тәсілдер бөлінеді. Олардың бірі адамның қоршаған ортамен өзара әрекеттесуін сыртқы әлемнің тітіркенуіне жауап ретінде сараланатын, сақталатын, жойылатын немесе қайта қозғалатын жүйке байланыстарын қалыптастыру арқылы организмнің қоршаған ортамен бейімделуі немесе тепе-теңдігі ретінде түсінетін рефлекторлық теорияның жақтаушылары болып табылады.

Бұл хронологиялық тұрғыдан бірінші тәсіл. Ол кейін адамның қоршаған ортамен өзара әрекеттесу процесіне энергетикалық алмасу ретіндегі көзқараспен алмастырылды. Қоршаған ортаның әсерінен Е.А. Аркин, мысалы, жеке тұлғаны қалыптастыратын, оған даму бағытын беретін бірқатар факторларды (физикалық, химиялық, әлеуметтік, гигиеналық және т.б.) анықтайды.[3] Осы бағыт аясында адам қоршаған ортаның әсеріне бейімделуді жалғастыруда, дегенмен қарсы әрекет идеясы субъект тарапынан пайда болады, яғни олар оны жинақтаған энергиямен шектелген белгілі бір белсенділікке жатқыза бастайды.

Келесі қадамды мәдени-тарихи теорияның жақтаушылары жасады. Қоршаған орта организм үшін экологиялық маңызды ынталандыру ретінде түсініледі. Адам өзінің ортасын объективті, санаға тәуелсіз еңбек пен мәдениеттің әлемін өзі жасайды. Қоршаған орта мінез-құлықты анықтайтын функцияны орындайтын тітіркендіргіштер жиынтығы ретінде үш түрлі болады: 1) абиотикалық; 2) экологиялық жарамды; 3) әлеуметтік-мәдени.

Л.С. Выготскийдің қоршаған орта туралы ілімінің негізгі мәселелері келесі үш аспект: 1) ортаның рөлі; 2) адам ортасының өзіндік ерекшелігі; 3) бала үшін оның өзгергіштігі және салыстырмалылығы. Қоршаған орта баланың дамуын әлеуметтік болмыс ретінде анықтайды. Ол кең таралған және динамикалық. Қоршаған ортаны «баланың қоршаған ортамен түсетін нақты қатынастарды талдаусыз» талдауға болмайды.[2] Баланың қоршаған ортамен өзара әрекеттесуі жүзеге асырылатын бірлік – «күйзелу». «Күйзелу» арқылы қоршаған ортаның балаға әсері пайда болады. Қоршаған ортаның әсерінен баланың дамуы, баланың дамуының алғашқы кезеңдерінде басым болатын бейімделгіш мінез-құлық формасы пайда болған кезде, қоршаған әлемдегі заттарды құралдар немесе белгілер ретінде пайдалану қабілетінің дамуына байланысты біртіндеп күрделене түседі. Осылайша, жоғары психикалық процестердің дамуы, баланың жеке дамуы сияқты әлеуметтік жағдайлардың (қоршаған ортаның) әсерінен және белсенді өзара әрекеттесуімен жүреді.

Жүргізілген зерттеулер проблемаларды шешу процесінде құрдастар жұптарының өзара әрекеттесуінің тиімділігі туралы ережені эксперименттік түрде растайды. Бұл зерттеулерде проблемаларды бірлесіп шешетін серіктестердің әртүрлі көзқарастарының өзара әрекеттесуі мен үйлестірілуі үшін дұрыс ұйымдастырылған жұмыс жағдайында балалардың дамуының әртүрлі деңгейлері арасындағы сәйкессіздіктерді шешуге болатындығы дәлелденді. Бұл, әсіресе, дарынды балалардың ерекшеліктеріне және олардың басқа оқушылардан айырмашылығына байланысты.

Баланың даму көзі – бұл бала мен ересек адамның өзара әрекеттесуі, және бұл өзара әрекеттесудің формасы үлгілерді, схемаларды, көзқарастарды және т.б. таратуға бағытталған рефлексивті-мазмұнды талдаудан алынады. Әр адам үстемдік пен қоршаған ортаны игеру мақсатына негізделген. Артықшылыққа деген ұмтылыс қоршаған ортаға үнемі бейімделудің эволюциялық процесінде жатыр.

Талданған зерттеулер келесі ережелерді тұжырымдауға мүмкіндік берді: адамның қоршаған ортамен өзара әрекеттесуі қарама-қарсы екі тенденцияға байланысты, атап айтқанда, адам қызметінің әсерінен сыртқы ортадағы өзгерістер және психиканың ерекшеліктерінде көрініс табатын қоршаған ортаның әсерінен адамның өзі өзгереді.

Баланың даму типі қоршаған орта ұсынатын өмір салтына сәйкес дамиды: отбасының әлеуметтік-экономикалық жағдайлары, даму мүмкіндіктерін қамтамасыз ететін өмір сүру ортасының әлеуметтік-мәдени деңгейі мен ерекшеліктері.[1] Дегенмен, әр адамның жеке даму жолы қатаң жеке болып табылады және көптеген факторларға байланысты. Жалпы, әлеуметтену процесінде ортаның рөлі туралы мәселе дарындылық психологиясындағы маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Бұл ретте дарынды балаларды оқыту және дамыту бағдарламаларын әзірлеушілер келесі ережелерді ұсынады. Келтірілген деректері бойынша, әлеуметтендіру мәселесі дарынды балалар үшін ең қиын шешілетін мәселелер қатарына жатады. Дарынды балалардың көпшілігінде жағымсыз Мен- тұжырымдамасы бар. Сондықтан бірқатар бағдарламаларда отбасылық ортаға ерекше назар қойылып, әлеуметтік ортаға баса назар аударады. Макро орта (әлеуметтік, «кең») дарынды балалардың дамуына айтарлықтай әсер ететінін мойындай отырып, мамандар бұл әсерді нақтылауды қамтамасыз ететін микроортаның құрамдас бөлігі ретінде қоғамның нормалары мен талаптарын игеруді ұйымдастыратын, жеткізетін шарты және балаға әлеуметтік орта алға қойған міндеттерді жеткізетін және оларды жүзеге асыратын отбасы екеніне сенімді. Д.Б. Эльконин бойынша «Сыртқы біртекті ортадан әр адам бір элементті белсенді түрде таңдайды және оның басқа элементтерін қабылдамайды, нәтижесінде жеке орта әр адам үшін ортақ ортада дамиды». Адамның әлеуметтік ортасының белсенді өзара әрекеттесетін бөлігі – бұл микро орта немесе адамның нақты өмір сүру жағдайлары түрінде әрекет ететін тікелей және ол адамға тікелей әсер ететін байланыстарды қолдайтын жақын адамдар тобы.

Басқа зерттеушілер микроортаның экономикалық және білім беру деңгейі баланың зияткерлік даму деңгейін анықтайтындығын эксперименталды түрде дәлелдеді. Бірқатар зерттеушілер балалардың танымдық дамуы үшін қоршаған ортаның оның мөлшері мен баланың туылу реті сияқты ресми сипаттамалары маңызды екенін растады. Отбасының мөлшеріне келетін болсақ, бұл жерде балалардың зияткерлік даму деңгейінің төмендеуінің әсері олардың санының артуымен байқалады. Туу реттілігінің әсері, соңғы баланы қоспағанда, туудың реттік санының жоғарылауымен зияткерлік көрсеткіштердің төмендеуінен көрінеді. Екі әсер де балалардың ұлттық, мәдени, географиялық тиесілігіне, олардың жасына, жер түріне қарамастан сенімді түрде жаңғыртылады. Болжалды себептерді отбасылық ортада немесе дәлірек айтқанда отбасының зияткерлік ортасында іздеу керек.

Отбасының гендерлік әлеуметтенуге әсері туралы мәліметтер бар. Сонымен қатар, әдебиетте оң және теріс қасиеттер фактілері де келтірілген. Атап айтқанда, әйелдердің дарындылығын жүзеге асыру жолында әлеуметтену институттарын, оның ішінде отбасы мен мектепті

құратын кедергілер туралы айтылады.

Дарынды балаларға әсер ету тұрғысынан қоршаған ортаның рөлін бағалай отырып, бұл олардың психикалық (танымдық және жеке) даму процесіне ықпал ететінін мойындау керек. Сонымен қатар, даму дегеніміз, орыс психологиясының көзқарасы бойынша, адамның өзінде прогрессивті және регрессивті зияткерлік, жеке, мінез-құлық, белсенділік өзгерістері болатын күрделі инволюциялық-эволюциялық прогрессивті қозғалыс деп түсініледі. Дамудың жалпы сипаттамалары: қайтымсыздық, прогресс/ регресс, әркелкілік, алдыңғысын жаңасында сақтау, өзгеріс пен сақтау бірлігі. Әлеуметтік өзара іс-әрекет тек демеуші және көмекші ғана емес, оқыту және дамытуға қарсы іс-әрекет, оны тоқтатын және баяулатататын процес. Соған қарамастан, көмек пен қарсылық-бұл дарынды баланың танымдық және жеке даму процесінің бағытын, осы процестің заңдылықтарын, оның құрылымы мен нәтижелерін әр түрлі өзгертетін әлеуметтік әрекеттесудің екі өзара байланысты түрі, бірақ олардың өзара әрекеттесуі даму процесінің мәнін құрайды. Тиісінше, олар даму тұрғысынан конструктивті мүмкіндіктерін іздеу тұрғысынан дарынды балаларға арналған бағдарламаларға аударылуы керек. Бұл бағдарламалар дарынды балада әлеуметтік принциптің апологетикасына негізделмеуі немесе дамудың жеке аспектісіне негізделмеуі керек екенін ұмытпау керек. Адамның тұтас биоәлеуметтік табиғатының барлық ерекшеліктерін және осы деңгейлердің бір-біріне өзара әсерін ескеру қажет.

Ең көп таралған екі стратегия:

- ортаға бейімделуі
- қоршаған ортаны ұйымдастыру, оны жаңғырту.

Бірінші стратегия бойынша бейімделудің ауыртпалығы дарынды балаға толығымен жүктелетінін, ол оның микроортасымен бөліспейтінін қарастырады. Екінші стратегияның негізінде дарынды баланың белсенділігі жатыр, ол жаңа қатынастар жүйесін, оның өмірінің тиісті салаларын құруға және одан әрі дамудың жағдайларын, жолдарын, мүмкіндіктерін анықтауға бағытталған. Яғни, дарынды баланың белсенділік рөлі жалпы жағдайға белсенді әсер ететін адамдардың жаңа топтарының қатарына ену арқылы күшейтіледі. Дарынды баланың әр түрлі деңгейдегі, әр түрлі формада өзін-өзі танытуының әртүрлілігі кеңеюде. Дамушы орта факторын ескере отырып, дарынды балалардың көптеген мәселелерін шешуге мүмкіндік береді. Өйткені, бұл тәуелсіздік пен топтық мүдделерге бағыну арасындағы жанжалды шешуге, жағымсыз әлеуметтік стереотиптердің әсерін азайтуға, басқалардың теріс реакциясын тудыратын әрекеттерді басуға, дарынды баланың шығармашылық энергиясын бұғаттауды жоюға, өзін-өзі, әлем туралы барабар идеяларды қалыптастыруға, қоғамда өз орнын табуға ықпал ететін дамушы орта, позитивті ақыл-ой дамуын ынталандыру және тіпті

дарынды баланың дарындылығын ашу.

Даму ортасын құрудың маңызды аспектісі – мұғалімдерге дарынды балалардың ерекшеліктері, осы топ ішіндегі балалардың айырмашылықтары, әлеуметтік ортаның рөлі, әлеуметтік ортаның түрлері, дарындылықтың дамуына жеке тұлғаның әсері, дарындылықтың түрлері, оның дамуындағы диссинхрония, дарындылықты анықтау әдістері, дарынды балаларды оқыту және дамыту бағдарламалары және дамыту ерекшеліктері туралы білімдерін дамытуға, оқу процесін психологиялық және дидактикалық жобалау әдістерін меңгеруге көмектесу. Психолог мұғаліммен психодиагностикалық функцияны дамыту бойынша жұмыс жасай алады. Бұл жұмыс келесі мәселелерді шешуді қамтиды: дарындылықты анықтау, білім беру ортасының даму деңгейін және оның тиімділігін диагностикалау, «мұғалім – дарынды бала» қарым-қатынасының түрі, жасырын дарындылық, дарынды баланың қабілеттері мен жеке басының дамуындағы ішкі психологиялық кедергілерді анықтау, дарынды баланың жеке даму деңгейі және жеке өсу динамикасы, даралау қажеттілігінің көрінісі және т. б. [3]

Мектеп психологы үшін сенімді құрал ретінде біз әзірлеген дарынды баланың карта – профилі әрекет етеді. Оны белгілі бір дәрежеде толтыру практикалық психолог пен мұғалім үшін әртүрлі тестілерді, мұғалімдер толтыратын бағалау шкалаларын қолданып, ата-аналардың мәліметтерін, бақылау және әңгімелесу деректерін пайдаланып, жан-жақты зерттеу негізінде баланың зияткерлік, шығармашылық және моторлық даму деңгейін бағалауға көмек береді.

Психологтың жұмысы міндетті түрде мұғалімдерге ата-аналарымен байланыста көмек көрсетуді қамтиды.

Әлеуметтік ортаның (әлеуметтік-экономикалық қатынастар, материалдық қамтамасыз ету, әлеуметтік-тұрмыстық жағдайлар және т.б.) дарындылыққа әсерін қарастыратын әртүрлі зерттеушілердің нәтижелері біркелкі емес. Бірақ келесі қорытынды жасауға болады: әлеуметтік-экономикалық жағдайлар дарындылықтың дамуына әсер етеді, өйткені олар адамның өмір сүру деңгейін анықтайды; қоғам неғұрлым экономикалық дамыған болса, адамның дамуы үшін мүмкіндіктер соғұрлым қолайлы болады.

Маңызды аспект – ата-аналардың балалардың дарындылығына қатынасы. Бұл фактор баланың мүмкіндіктерін жүзеге асыруға әсер ететін негізгі факторлардың бірі екені анық.

Қатынастар түрлері: теріс, назар салмау, оң, гиперәлеуметтену.

Балалардың дарындылығын дамыту – ата-аналардың, психологтар мен мұғалімдердің бірлескен және үйлесімді жұмысы.

Білім, білік, дағды базасын құру дарынды баланың толыққанды интеллектуалды және жеке дамуының қажетті шарты болып табылады,

өйткені бір жағынан дарынды балалардың ең типтік және айқын мәселелерін шешуге мүмкіндік береді. Ең алдымен әлеуметтік бейімделу (коммуникативті қабілетсіздік, әлеуметтену және әлеуметтік бейімделу процесінің қиындығы, өзін-өзі бағалаудың және Мен-концепциясының жеткіліксіздігі, өзіне және қоршаған ортаға теріс көзқарас, әлеуметтік дағдылар мен қабілеттердің қалыптаспауы, мәселелерді шеше алмау және т.б.). Екінші жағынан, оны құру дарынды балада бірегейліктің, даралықтың максималды дамуына және көрінуіне ықпал етеді.

Қолданылған әдебиет:

1. Баграмянц М.Л.- Журнал: Философия и общество. Шығарылымы №1(38)/2005 – https://www.socionauki.ru/journal/articles/126730/)

2. Р.Р. Шаяхметова, Р.М. Тухватуллин «Факторы влияющие на здоровье одаренных детей и роль социальной среды»

3. Блинова В.Л., Блинова Л.Ф. «Детская одаренность»

Монина Галина Борисовна
к.п.н., доцент кафедры «Психология»
Санкт-Петербургской
Академии управления и экономики

Психологическая помощь детям с двойной исключительностью (Одаренность и синдром дефицита внимания с гиперактивностью)

Одаренные дети в системе образования

Одна из задач совершенствования современного образования – выявление, воспитание и обучение одаренных детей. Поэтому в настоящее время открываются классы и даже школы, специализирующиеся на обучении одаренных детей, разрабатываются специальные программы. Однако, к сожалению, модернизация содержания образования для одаренных детей предполагает либо наращивание темпа обучения детей данной категории (прохождение программы в более сжатые сроки), либо увеличение объема учебной информации (увеличение количества изучаемых учебных дисциплин, углубленное изучение отдельных предметов). И далеко не всегда стратегии интенсификации или ускорения способствуют раскрытию потенциала и академической успешности одаренных детей.

Можно назвать множество причин возможной академической неуспешности одаренных детей:

– уникальность, непохожесть, инакость, исключительность каждого одаренного ребенка.

- недостаточная теоретическая подготовка и отсутствие практического опыта некоторых педагогов и психологов, работающих с детьми.
- неготовность специалистов принимать далеко не всегда «удобного» в общении одаренного ребенка, иногда — страх потерять авторитет, оказавшись некомпетентным при взаимодействии с эрудированными, нетрадиционно мыслящими учениками и др.
- личностные особенности ребенка,
- конфликт стиля подачи учебного материала учителем и восприятия информации учеником,
- межличностный конфликт ребенка со сверстниками или с учителем,
- снижение учебной мотивации вследствие несоответствия познавательных потребностей и реальной учебной программы и т.п.
- Кроме того, процесс обучения одаренного ребенка может быть затруднен вследствие наличия у него, наряду с одаренностью, проблем со здоровьем, и в частности — Синдрома дефицита внимания с гиперактивностью (СДВГ).

Синдром дефицита внимания с гиперактивностью

По отношению к одаренному ребенку у взрослых (и у родителей, и у педагогов) формируются определенные ожидания, продиктованные его неординарными способностями. Однако зачастую соответствовать этим ожиданиям ребенок не в состоянии в силу своих физиологических особенностей, сопутствующих СДВГ.

Синдром дефицита внимания с гиперактивностью – самая распространенная причина трудностей обучения в дошкольном и школьном возрасте и нарушений поведения детей и подростков. Клинические проявления заболевания определяются тремя основными симптомокомплексами: невнимательностью, гиперактивностью и импульсивностью. У детей с СДВГ отмечается недостаток непрерывного (поддерживаемого) внимания, что проявляется в невозможности длительного выполнения неинтересного задания. Кроме этого наблюдается дефицит избирательного внимания, что проявляется в повышенной отвлекаемости на посторонние стимулы, особенно если эти стимулы яркие, интересные. Зачастую также снижается

переключаемость внимания, но при этом, по данным E. Taylor [6], объем внимания у детей с СДВГ не ниже, чем у их здоровых сверстников.

Под гиперактивностью у детей с СДВГ обычно понимают повышенную двигательную (моторную) активность. В отличие от просто энергичных детей активность у детей с СДВГ носит бесцельный характер. Под импульсивностью понимают невозможность контроля над своими импульсами. Выделяют когнитивную импульсивность (отражающую поспешное мышление) и поведенческую импульсивность (отражающую трудности при подавлении реакций) [3]. В учебной ситуации у таких детей наблюдается «импульсивный стиль работы»: они выкрикивают ответы на уроке, не отвечая на вопросы полностью, прерывают других учеников или учителя [1].

Специфика поведения гиперактивного ребенка на занятиях затрудняет принятие его педагогом, усложняет как положение самого ребенка в детском коллективе, так и общую эмоциональную атмосферу в классе.

Одаренность и синдром дефицита внимания с гиперактивностью. Двойная исключительность

До недавнего времени специалисты считали, что для большинства детей с СДВГ характерен недостаточно высокий уровень интеллекта. Однако опыт работы с детьми с СДВГ показал, что среди них много одаренных детей. Функционирование одаренных детей может осложняться проблемами со здоровьем, зачастую сочетающихся с одаренностью. В последние годы подобное сочетание называют «двойной исключительностью».

Выбор стратегии взаимодействия с детьми, обладающими двойной исключительностью, предполагает изучение присущих им характеристик и одаренности, и СДВГ. Значит, необходима диагностика одаренности и СДВГ на ранних этапах развития ребенка и качественный (а не только количественный) анализ ее результатов.

Линда Крегер Сильверман [4] отмечет, что у одаренных детей трудно выявить СДВГ: чем лучше развито абстрактное мышление ребенка, тем легче он адаптируется к ситуации, вырабатывая самостоятельно такую стратегию, которая камуфлирует проблему. В результате ни родители, ни педагоги не в состоянии сразу распознать СДВГ. С другой стороны, одаренность маскируется неспособностью обучения, характерной для ребенка с СДВГ. Педагог, испытывая трудности обучения, общения с гиперактивным ребенком, далеко не всегда может оценить его выдающиеся способности в отдельной области знаний или деятельности. Неспособность к обучению маскирует интеллект, и ребенок с СДВГ может создавать впечатление не одаренного, а посредственного ребенка.

Дети с двойной исключительностью, несмотря на одаренность, зачастую (в силу физиологических и психологических особенностей) далеко не всегда в состоянии усвоить программу для одаренных детей. Ведь подобные программы направлены либо на ускорение, либо на интенсификацию, что может пагубно сказаться на успехах ребенка, основные черты которого - дефицит активного внимания, импульсивность, гиперподвижность.

Как помочь детям с двойной исключительностью

Решение главной задачи - разработки специальных подходов к воспитанию и обучению детей с двойной исключительностью, обладающих чертами и одаренных, и гиперактивных детей, осложняется тем, что представители обеих категорий детей обладают действительно исключительностью, непохожестью. Это затрудняет выявление общих закономерностей

Импульсивность, неусидчивость, отсутствие навыков самоуправления, поведенческие и социально-эмоциональные проблемы, нераскрытые сильные стороны и ограниченные возможности - все это становится причиной обращения к специалистам. Основным направлением психолого-педагогической коррекции, соответствующим запросам педагогов и родителей, как правило, является обучение ребенка навыкам управления поведением. Между тем, подобная работа зачастую не только не приносит желаемых результатов, но и ухудшает ситуацию, поскольку не учитывает физиологических и психологических особенностей детей данной категории.

Эмоциональные расстройства – характерная особенность детей и подростков с ММД, лежащей в основе синдрома дефицита внимания с гиперактивностью [2]. И если они не получают помощи в решении этих проблем в начальной школе, в дальнейшем трудности обучения отходят на второй план, возникают проблемы личностного характера и межличностного общения, и ребенок в первую очередь нуждается в эмоциональной поддержке, в формировании адекватной самооценки.

В соответствии с этапами психосоциального развития по Э.Эриксону [5], психосоциальным исходом развития ребенка в возрасте от 6 до 11 лет – периода обучения в начальной школе - может стать либо формирование трудолюбия, чувства успешности, либо чувство неполноценности, демонстрация собственной несостоятельности. Именно поэтому выбор школы (гимназии, лицея) для дважды исключительных детей – ответственное дело для взрослых, поскольку требования, предъявляемые школой и родителями, могут быть неадекватными возможностям ребенка, что неизбежно приведет к неуспешности, к поведенческим проблемам, к отказу от обучения. Обладая низкой самооценкой, дети с двойной исключительностью часто

маскируют эту свою уязвимость, придумывая доступные для них стратегии: кривляние (роль «классного шута»), отрицание проблем, уход в мир фантазий, демонстрация безразличия и др.

Главный акцент в работе с ребенком необходимо сделать на постановке и достижении персональных целей (Э. Эриксон), на развитии эмоционального интеллекта, на формировании адекватной самооценки и навыков саморегуляции, что поможет благоприятному прохождению ребенком данного этапа возрастного развития, будет способствовать его личностному росту, решению эмоциональных проблем.

Рекомендации по воспитанию и обучению детей и подростков с двойной исключительностью.

Обзор литературы, посвященной проблеме обучения детей и подростков, результаты собственных исследований, позволивших выявить психологические особенности детей с двойной исключительностью, позволили составить некоторые рекомендации, направленные на оптимизацию процесса обучения детей:

1. Принимать ребенка таким, какой он есть. Уважать его индивидуальность.
2. Создавать условия для выявления индивидуального стиля деятельности, успешных стратегий учебной деятельности
3. Устанавливать партнерские отношения, обсуждать проблемы, ситуации, стратегии деятельности
4. Учитывать индивидуальный график работоспособности. Не допускать переутомления
5. Поощрять проявления познавательной активности
6. Предоставлять альтернативные предложения. Учить ребенка выбору
7. Обучать навыкам саморегуляции, приемлемым способам выражения негативных эмоций
8. Предоставлять образец конструктивного поведения в конфликтных, экстремальных ситуациях
9. Создавать вариативную, обогащенную и индивидуализированную образовательную среду.
10. Подкреплять позитивное поведение, акцентировать внимание на успехе, а не на проблемах
11. Использовать проблемное обучение: предлагать ребенку самостоятельно решать учебную проблему (которая должна быть интересной, посильной для него и не требовать особо длительного исполнения)
12. Давать дифференцированные домашние задания, решение логических задач, решение задач с несколькими вариантами решения, задания на опережение

13. Одобрять нестандартные способы решения учебных задач

14. Составлять правила взаимодействия в группе, классе совместно с детьми

15. Избегать категорических запретов, использовать «мягкое» руководство

16. Контролировать выполнение заданий

17. Оказывать помощь в структурировании времени и пространства

18. Получать обратную связь от ребенка, свидетельствующую о понимании им проблемы, инструкции, сущности и деталей задания

19. Делить большое задание на части, использовать смену видов деятельности, переключение внимания

20. Формировать единое воспитательное и образовательное пространство ребенка, которое он ощущает как безопасное

Список использованной литературы:

1. Квашнер К. Гиперкинетические расстройства// Ремшмидт Х. Детская и подростковая психиатрия. М., 2001. С. 203-207

2. Леви Г.Б. Дети с нарушением обучаемости в школе и дома. СПб, 1995. с.

3. Мэш Э., Вольф Д. Детская патпсихология/Пер. с англ. СПб, 2003.384 с.

4. Эриксон Э. Детство и общество. СПб, 2000

5. Silverman, L. K. (1989). Invisible gifts; invisible handicaps. Roeper Review, 12, 37-42.

6. Taylor E. A., Sandberg S. The epidemiology of childhood hyperactivity//Maudsley monographs. Oxford University Press, 1991. № 33. P.93-113.

Неситбекова Улжан Тлебалдиевна
Дарынды балаларға арналған үш тілде оқытатын
Ю. Гагарин атындағы №8
арнаулы гимназиясы,
Алматы облысы, Талғар ауданы
email@: ayazhan85_20@mail.ru

Мектеп жасындағы балалардағы дарындылықты психодиагностикалаудың заманауи әдістері

Аннотация

Мақалада мектеп жасындағы балалардағы дарындылықты психодиагностикалаудың заманауи әдіс-тәсілдері және дарынды балалармен арнайы жүргізілген зерттеу мәліметтері мен ғылыми теориялық мағлұматтары берілген. Қазіргі кезеңде дарынды балаларды ертерек анықтау мен дамытуға ерекше назар аударылуда. Дарынды балалармен жұмысты ұйымдастыру кезінде баланы дербес дамыту жоспарын құру керек. Сол себепті психодиагностикалаудың практикалық қызметте іске асыру жұмыстары маңызды.

The article presents modern methods and techniques of psychodiagnostics of giftedness in school-age children, scientific theoretical information and research data specially conducted with gifted children. At the present stage, special attention is paid to the early identification and development of gifted children. When organizing work with gifted children, it is necessary to draw up a plan for the independent development of the child. Therefore, it is important to work on the implementation of psychodiagnostics in practice.

Дарындылықты тұңғыш рет ағылшын антропологы Френсис Гальтон зерттеген болатын. Ол дарындылық психологиясы тарихында үлкен еңбек сіңірді. Ф. Гальтон дарындылық − тұқым қуалайтын факторлардың нәтижесі екендігін алғаш рет дәлелдеуге тырысты. Оның «Таланттың тұқым қуалауы − оның заңдары мен нәтижелері» атты кітабы XX ғасырдың екінші жартысындағы кең таралған психологиялық еңбектердің бірі болды.

Дарынды бала ұғымына, ондай балаларды табуға, олармен жұмыстың ерекшеліктеріне, олардың психологиялық мәселелеріне (Л.А. Венгер, Ю.З. Гильбух, Н.С. Лейтес, Г.В. Бурменская) көптеген еңбектер арналды.

Дарындылықтың типтері: зияткерлік, академиялық (жоғары зайырлылық), көркемдік, креативтілік, көшбасшылық, спорттық.

Балалардың дарындылығы саласындағы арнайы маман Н. Лейтес балаларды үш санатқа бөліп, әртүрлі педагогикалық тәсілдермен жіктейді, олардың ішінде кейбір қабылданған дарындылық атаулары: IQ

зор балалар; қандайда бір әрекет түрлерінде жетістікке жеткен балалар; жоғары креативті балалар.

Әртүрлі саладағы дарындылықты тану анықталған жас ерекшелігі арқылы жүзеге асырылады. Әсіресе, музыкаға, содан соң суретке деген дарындылықты ерте байқауға болады; жалпы ғылымға деген дарындылықтан гөрі өнерге деген дарындылық ерте байқалады; ал ғылымда математикаға деген дарындылық та ерте байқалады. Жалпылама зияткерлік дарындылық жоғары деңгейдегі зияткерлік даму мен ақыл әрекетінің сапалы ерекшелігінен байқалуы мүмкін. Көбінесе дарынды балаларды құрбыларынан ерекше келбетінен де айыруға болады.

Әдеттегідей, дарынды балаларда зерттеу белсенділігі мен білуге құмарлығы ерекше байқалады. Психофизиологиялық зерттеу мұндай балалардың миында биохимиялық және электр белсенділігі жоғары болатындығын көрсеткен.

1 қосымша

Дарынды балалардың писихологиялық ерекшеліктері	
Дарынды балаларға тән оза дамудың мынадай ерекшеліктері бар	қабылдауының ауқымдылығымен ерекшеленетін балалар
	есте сақтауы жоғары деңгейдегі балалар
	тілі ерте дамыған, бай сөздік қорға ие балалар
	зейін қоюы жоғары деңгейдегі балалар

Қазіргі кезде Ресейде және шетелдерде даралықты зерттеудің бірнеше орталықтары бар. Пятигорск психологиялық мектебінде В. В. Белоустың басшылығымен даралықтың полиморфты мәселесі зерттеледі. Онда қазіргі кезеңде даралықтың интегралдылығы жайлы теориялар қарқынды дамуда. Пермь қаласындағы ғылыми орталық даралықты зерттеудің негізгі орны болып табылады. Орталықтың негізін салушы профессор В. С. Мерлин. Қазіргі кезде орталықтағы даралық мәселесімен айналысушы зерттеушілер Л. Я. Дорфман, Б. А. Вяткин, А. И. Щебетко.

Психологиялық сөздіктерде психодиагностика ұғымы адамның даралық-психологиялық ерекшеліктерін анықтайтын, өлшейтін әдіс түрінде және психология ғылымының саласы ретінде сипатталады. «Диагноз» сөзінің жалпы түсінігін қарастырсақ. «Диагноз» сөзі грек тілінен аударғанда «тану» деген мағынаны береді (гр. *diagnostikos*– қабілетті тани білу) [1]. Диагностика зерттеу нысандарын түрлендірудің пайдалылығын анықтау мақсатында, оларды танып білу мен жіктеуге

бағытталған айрықша қызмет түрін білдіреді [2]. Психодиагностикалық әдіс түрлерін дұрыс пайдалана білу үшін жеке адамның психикалық ерекшеліктерін, психоаналитиканың теориялық негіздерін толық меңгеру қажет, сол жағдайда ғана жеке психикалық ерекшеліктерді бағалау немесе өлшеу барысында нақты өлшемдерге қол жеткізуге болады.

Зерттеуші Л.М. Фрумкин бойынша «кез келген басқа танымдық үдеріс сияқты диагностиканың мәні адамның санасында шын мәнінде бар заңдылықтарды көрсету болып табылады» [3].

Диагностиканың ғылыми негіздерінің жасалуында Л.С.Выготскийдің еңбегі зор.Ғалым әсіресе, психикалық үдерістер ағымының сапалық ерекшеліктерін анықтау, тұлғаның даму перспективаларын айқындау туралы мәселеге аса мән берген. Л.С.Выготский балаларды педологиялық зерттеудің мынадай кезеңдерін ұсынды.

1. Ата-аналардың, баланың, тәрбие мекемелерінің мұқият жиналған шағымдары.
2. Баланың даму тарихы.
3. Даму симптоматологиясы (ғылыми констатциялау, сипаттамасы және белгілерін анықтау).
4. Педологиялық диагноз.
5. Болжау (даму сипатын)
6. Педагогикалық (міндет).

Зерттеудің осы кезеңдерінің әрқайсысын аша отырып, Л.С.Выготский оның ең маңыздысын нұсқаған болатын. Сонымен қатар, анықталған нысандарды жай ғана жүйелеп қана қоймай, даму үдерісінің мәніне терең ену,оны ұғыну қажеттігін атап өтті.

Л.С.Выготскийдің анықтамасы бойынша: «диагностикалық зерттеу алдын ала анықталған, дайын ұғымдар жүйесін білдіреді, оның көмегімен диагноз анықталады, сол арқылы жеке құбылыс туралы жалпы ұғымды білдіреді, диагноздар сипаты болғанымен, нақты және белгілі бір ұйғарымдар жеткіліксіз, бірақ олар ең бастысы, әдіснамалық және әдістемелік тұрғыдан дұрыс қойылуы тиіс, яғни шын мәнінде, диагноз болуы шарт» [4].

Психодиагностикалық зерттеулердің негізгі әдістері: Жеке адамды зерттеуде Кэттелдің психодиагностикалық әдістемесінің бірнеше түрінің сипаттамасын келтіруге болады.

1. Жеке тұлғаны зерттеуге арналған психодиагностикалық тестер.
2. Түрлі материалдарды, сұрақтар мен тапсырмаларды сөздік сипаттау немесе сұрақ-жауап тәсілі.
3. Вербалды емес әдістер.
4. Суреттер негізінде әңгіме құру.
5. Дифференциалдық-диагностикалық тестер.

Психодиагностикалық тестердің мазмұнына қарай төмендегі топтамасын көрсетуге болады:

1. Типологиялық тест – мұнда тестілеуге жеке тұлғаның мінезі, темпераменті, нерв жүйесін диагностикалы және зерттелінушінің мақсаты, қызығушылығы, шыдамдылығы зерттеледі.
2. Тестілеу сапасына стандартты және стандартты емес тестер.

Қолданылу аясына қарай психодиагностикалық зерттеу әдістері төрт топқа бөлінеді:

1. Ұйымдастырылған әдістер.
2. Эмпирикалық әдістер.
3. Мағлұматтарды өңдеу әдісі.
4. Интерпретациялық әдістер.

Психодиагностикалық әдістер бағыттарына сәйкес қазіргі таңда кеңінен қолданылып жүрген кейбір авторлардың топтамасын ұсынуға болады:

2 – қосымша

Автор	**Психодиагностикалық әдістер**
Й. Шванцар бойынша	1. Қолданылатын мәліметтерге сәйкес (Вербалды, вербалды емес, манипуляциялық тест және т.б.). 2. Алынған көрсеткіштердің санына қарай «Дұрыс» және әртүрлі жауаптары бар тестер. 3. Зерттелушінің психикалық белсенділігі бойынша: - адамның өз санасының ішкі әлемін зерттеуі (зерттелінушінің өз тәжірибесіне сүйене отырып тұжырым жасауы): сауалнама, әңгімелесу; сыртқы әлемге назар аударуы (бақылау және әртүрлі құбылыстарды бағалау); - зерттелуші тұлғаның санадан тыс қасиеттерін көрсететін жобалау тестері;
ІІ. В. К. Гайде, В. П. Захаров бойынша	*1. Сапалық көрсеткіштеріне қарай:* стандартты және стандартты емес. *2. Қолданылу мазмұнына қарай:* - жалпы диагностикалық (Р. Кеттелл және Г. Айзенк жеке адам типін зерттеу тесті; интеллектіні зерттеу тесті); - кәсіби қолайлылық тесті; - арнайы қабілеттілікті зерттеу тестері (техникалық, әуендік, ұшқыштарға арналған тестер); - жетістіктерді зерттеу тестері; *3. Зерттенушінің тірек материалдары бойынша:* - бланктік; - заттық (КООС кубиктері, «Векслер жинағындағы пішіндерді жинау»); - аппараттық (зейін ерекшеліктерін зерттеуге арналған құралдар).

	4. Зерттеушілердің санына байланысты: дара және топтық. *5. Жауап беру формасы қарай:* жазбаша, ауызша *6. Бағыт-бағдарды тексеруге байланысты:* жылдамдықты, күшті анықтауға арналған тесттер, аралас тесттер. Тесттегі тапсырмалар күрделі және оны орындау уақыты шектеусіз; зерттеушіні жетістікпен қатар, тапсырманы орындау тәсілі де қызықтырады. *7. Психиканы қамту ауданы:* жеке тұлғаға бағытталған және ақыл-ой тесттері. *8. Ақыл-ой әрекеті сипаты бойынша:* вербалды, вербалды емес.
III. А. А. Бодалев, В. В. Столин бойынша	*1. Әдістемелік сипаты бойынша:* - Объективті тесттер (дұрыс жауаптың болуы мүмкін, яғни тапсырма дұрыс орындалуы тиіс) - Стандартты тестер. - Сұрақнамалық ашық тесттер. - Шкалалық-техникалық тесттер (Ч. Осгудтың семантикалық дифференциалдық тесті). Субъективті тестер: жеке-бағдарлық техникалық, сюжетті – рөлдік ойындар. - Проективті әдістемелер; - Диалогтық техникалар (сұқбаттар, диалогты ойындар) *2. Психодиагностика процедурасының жүзеге асуы және оның нәтижеге тигізетін әсері:* объективті және диалогтық болып бөлінеді.

Р.Амтхауэр тесті. Тұлғаның мүмкіндік параметрлері бойынша қабілетін, икемділігін, қызығушылығын диагносгикалау, адамның дара тұлғалық ерекшелігін анықтап қоймай, оның мүмкіндіктерінің әмбебаптығын қамтамасыз етеді.

Тұлғаның жеке-даралық ерекшеліктерінің ішінде, оның интеллектуалдық ерекшелігі үлкен орын алады. Р.Амтхауэрдің қабілеттілік құрылымдарының бірлігі идеясы, көптеген кәсіби-интеллектуалдық тесттерге, оның ішінде әсіресе интеллект құрылымы тестіне (“ИҚТ”) негіз болды.

Интеллект тесті 12 жастан жоғары адамдарға кәсіби бағдар тесті ретінде қолданылады. Шектелген уақыт интервалында орындалады. Бұл тесттің артықшылығы, “ИҚТ” нәтижесі бойынша бірдей жастағы адамдардың арасынан жоғары біліктілігі және білімділігі бар, ойлау мәдениетінің артықшылығы және ойлау үдерістерінің жылдамдығы жоғары адамдар мен олардың зияткерлік дағдыларын анықтауға болады [5].

Р.Амтхауэр тесті адамның дара тұлғалық ерекшелігін анықтайтын интеллект құрылымы тесті

Оқушының біліктілігі

Оқушының білімділігі

зияткерлік дағдыларын

ойлау мәдениетінің артықшылығы

ойлау үдерістерінің жылдамдығы

Нұсқау. Сынақ 9 субтестке топталған 176 тапсырмадан тұрады. Әрбір субтестте 16-20 тапсырма бар. Тапсырмалар жеңілінен күрделісіне қарай, қиындау сатысымен орналасқан. Әрбір субтестте тапсырмаыі қалай орындау керектігіті көрсететін үлгі беріледі.

1 Субтест тапсырмаларын шешу үлгілері

1 Субтест тапсырмасы бір сөзі жетіспейтін аяқталмаған сөйлемдерден тұрады. Сіз төменде берілген 5 сөз ішінен, Сіздің ойыңызша, сөйлемді дұрыс аяқтайтын сөзді тандауыңыз қажет.

Үлгі 1.

1. Көжек... көбірек үқсайды.

а) мысыққа, э) тиінге, б) қоянға, в) түлкіге, г) кірпіге.

Сөйлемді б) варианты дұрыс толықтыратындықтан, жауап парағында: 1. б деп жазу керек.

Үлгі 2.

2**.** Үмітке қарама-қарсы.. .болып табылады.

а) мұңаю, э) ызалану, б) нәзіктік, в) жабырқау, г) қапалану

Жауап парағында: 2.г деп жазылады, себебі үмітке қарама-қарсы қапалану болады. Параққа шыққан сөйлемді жазудың қажеті жоқ, себебі сіздің уақытыңыз шектеулі. Тапсырмаларды орындау уақыты - 6 минут.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бурлачук Л.Ф. Морозов С.М. Словарь-справочник по психодиагностике. 2-е изд. Перераб. И доп. СПб.: Питер, 2003, С. 86.
2. Куприянчик Т.В. аналитико-диагностическая деятельность учителя и учащихся как фактор обговления воспитательной работы в школе. Красноярск, 1991 – 59 с.
3. Концепция непрерывного педагогического образования педагога новой формации РК. http://old.unesco.kz/rcie/data/koncepciya.htm

4. Выготский Л.С.Лекции по педологии.-Ижевск: Изд-во Удм. ун-та, 1996.-296с.
5. Жақыпов С. М. Жалпы психологияға кіріспе. – Алматы «Қазақ университеті», 2007. – 230б.

Нсанова Айнаш Айтековна
«№12 білім жалпы беру мектебі» КММ
Қазақстан Республикасы, Манғыстау облысы,
Мұнайлы ауданы, Атамекен селосы
nsanova.70@mail.ru

Дарынды оқушылардың дарыны мен қабілетін дамытудың әдістемесі

Түйіндеме: Мақалада мектеп оқушылары арасынан дарынды балаларды анықтау әдістемесі, оларды оқытудың мазмұны, формалары әдістері жан-жақты талданған және дарынды оқушылармен жұмыс жасау жөнінде ұсыныстар берілген дарынды оқушылардың дарынын дамытудың маңызына басты назар аударылған.

Кілт сөздер: дарындылық; қабілет шығармашылық; әлеует; педагогикалық қолдау; модернизация; заманауи ғылым

Abstract: The article focuses on the importance of developing the talents of gifted students, which provides a comprehensive analysis of the methods of identifying gifted children among schoolchildren, the content and forms of their teaching and recommendations for working with gifted students.

Key words: talent; creativity; potential; pedagogical support: modernization: modern science.

Қазіргі дамыған заманда инновациялық технологиялар мен ғылымды одан әрі дамыту, дарынды балаларды ғылыми ізденіске тарту, олардың шығармашылық және интеллектуалды әлеуетін жарыққа шығаруға мүмкіндік жасау өзекті мәселе. Болашақта қазақ ұлтын әлемге танытандар - дарынды, талантты, алғыр және істің көзін білетін жастар. Сондықтан мектеп оқушылары арасынан, дарынды, қабілетті оқушыларды анықтап, оларды арнайы жасақталған бағдарламалар арқылы оқытып, білікті мамандар даярлау заман талабы. Ол үшін мектеп оқушылары арасынан саналыда зерделі, алғыр, мықты оқушыларды анықтап, қабілеттеріне байланысты кәсіпке бағдарлау қажет.

Оқушылардың ғылыми зерттеу қызметін білім беру процесінің құрамдас бөлігі ретінде қарастыруымыз қажет. Дарынды, талантты балаларды дер кезінде анықтау және олардың интеллектуалды әлеуетін жарыққа шығару үшін жалпы орта білім беретін мектептерде оқушыларды ғылыми ізденіске бағыттау, оларды өз шығармашылық

әлеуетін тәуелсіз дамытуға, тәжірибелі мұғалімдермен дарынды оқушылардың біріккен индивидуалды ізденісі мәселесіне басты назар аудару қажет [2, 88 б.].

Соңғы жылдары еліміздің білім беру жүйесінде оқушыларды педагогикалық қолдау ісі қолға алына бастады. Осы мақсатта педагогикалық-психологиялық, әдістемелік орталықтар ашу, және олардың жүйелі жұмысын қамтамасыз ету өте маңызды. Әсіресе, қазіргі модернизацияланған білім беру процесінде оқушыларды жан-жақты қолдау, оларды жаңартылған оқу үрдісіне бейімдеу ерекше рол атқарады.

Көптеген жылдар бойы дарынды оқушылардың дарынын дамыту мәселесінде бірнеше теориялар айтылды. Психолог С.Л. Рубинштейн: «Дарындылықты зерттеген көптеген зерттеулер жұмысқа кеткен уақытты ақтамады, бұл зерттеулерде қолданылған методиканың қанағаттанарлықсыздығымен түсіндіріледі»,- деп жазады [1, 209 б.]. Дарынды балаларды дамыту қарапайым балаларды оқыту сиақты емес, олармен бөлек жұмыстану арқылы қабілеттерін одан әрі дамыта түсумен байланысты болуы қажет. Дарынды балалар және қабілетті жастармен жұмыс жасау әдістемесі төмендегілерді өз ішіне алады:

-Қабілет, дарындылық түсініктерінің мазмұны туралы білімге ие болу;

-Балалардың дарындылығы туралы теорияларды зерттеу;

-дарынды балалардың психологиялық ерекшеліктері туралы теориялық және практикалық білім;

-дарындылықты қалыптастыратын факторлар туралы мәліметке ие болу;

- дарынды балалар мен жұмыс жасаудың құралдары мен әдістерін меңгеру;

Дарынды, қабілетті оқушылар өзбетінше шығармашылықпен айналысу, зерттеу ісі туралы біліктілігі болмағандықтан білімді де тәжірибелі ұстаздың көмегін қажет етеді. Бұл тәжірибелі ұстаздардан ғылыми-зерттеу ісіне бейім оқушыларды анықтау және қолдауды, дарынды оқушылардан заманауи ғылыми зерттеу әдістері туралы білімді меңгеруді, түрлі олимпиадалар мен сайыстарға қатысуды, шығармашылық пен іздегуге қызығушылықты, еңбексүйгіштікті талап етеді. Дарынды оқушыларды анықтаудың ең тиімді әдістері психологиялық тесттер, тапсырмалар және сұхбаттар болып табылады[3. 125 б.].

Сонымен қатар, сыныптан тыс іс-шаралар дарынды оқушылармен жұмыстың ең ыңғайлы формасы. Жас ұрпақтың білімге деген сұранысы мен қажеттілігін, қызығушылығын, құлшынысын тек мектептегі сабақпен шектеуге болмайды. Сыныптан тыс тәрбиелік шаралар оқушылардың жан дүниесін түсінуге септігін тигізіп, білім алуға деген

құлшынысын арттырады. Олармен жеке жұмыс жасауға, әрбір оқушының бойындағы жеке қабілеттері мен дарынын жарыққа шығаруға мүмкіндік береді.Сыныптан тыс шаралар оқушылардың шығармашылығын, ұйымдастырушылық қабілетін арттырып, дербес білім алу дағдысын жетілдіреді. Осылайша сыныптан тыс шаралар тұтас оқу-тәрбие процесін толықтырады. Сыныптан тыс жаттығулар оқушылардың дарыны мен қызығушылығы анықталғаннан кейін төменде берілген формада ұйымдастырылуы мүмкін.

1. Пәндік үйірмелер
2. Жеке жаттығулар
3. Интеллектуалдық ойындар
4. Викториналар

Дарынды балалармен жұмысты ұйымдастыруда пән мұғалімдері үшін ұсыныстар:

-өз пәні бойынша дарынды балаларды анықтау

-дарынды балалармен жұмыс бойынша тақырыптық жоспарлар мен бағдарламалар әзірлеу

-дарынды балалармен жұмысты ұйымдастыру

-дарынды оқушылардымектепішілік, аудандық, республикалық деңгейде конкурстарға, олимпиадаларға, конференцияларға дайындау

- жыл бойы дарынды балалармен жасалған жұмыстар жөнінде педагогикалық кеңеске есеп беру

- пәндік оқу кабинеттерінде материалдардың күрделілік деңгейіне байланысты кортатека жасақтау

- пән бойынша ата-аналарға балалардың қабілеттерін дамыту жөнінде кеңес беру

Дарынды балалармен жұмысты ұйымдастыруда сынып жетекшілер үшін ұсыныстар:

-балалардың жалпы дарыны мен қабілеттерін анықтау

-сынып жетекшіде пән мұғалімдері, үйірме жетекшілері тарапынан ұсынылған зерттеу нәтижелері салалар бойынша кесте түрінде сақталуы керек

-сынып оқушыларының қабілеттерін көрсетуге мүмкіндік беретін тәрбиелік іс-шараларды жоспарлау

Дарындылық туралы көзқарастар қоғам қажеттілігіне байланысты өзгеріске ұшырап отырады. Әртүрлі тарихи кезеңдерде дарындылық түрліше сипатталады. Ежелгі дәуірде жауынгерлік қабілеттер бағаланған болса, ортағасырларда логикалық ойлау деңгейі жоғарылар, ал қазіргі қоғамда кез-келген тығырықтан шыға алатын, кез-келген мәселені шеше алатын жаңалыққа құштар жастар дарынды деп есептеледі.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Беспалько В. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. –М.: IRPO. 1996.-336
2. Кларин М. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии. – Рига: НПЦ Эксперимент, 1995. –108 с.
3. Одаренные дети. \ Перевод с англ. – М.: Прогресс, 1991. – 380 с.

Нурадинов А.С.,
Евразийский национальный университет
имени Л.Н.Гумилева, e-mail: almat2007@mail.ru
Мамбеталина А.С.,
Евразийский национальный университет
имени Л.Н.Гумилева, e-mail: mambetalina@mail.ru
Мухамбеткалиева К.С.,
Евразийский национальный университет
имени Л.Н.Гумилева, e-mail: 99karima@mail.ru
Артыкбай А.Н.,
Евразийский национальный университет
имени Л.Н.Гумилева, e-mail: akuohp@gmail.com

Стандартизация теста структуры интеллекта Р. Амтхауера на казахстанской популяции (предварительные результаты)

Аннотация. Изложены предварительные результаты стандартизации теста структуры интеллекта Р. Амтхауера на казахстанской популяции, среди школьников из разных регионов. В исследовании приняли участие 982 учащихся школ в возрасте от 11 лет до 17 лет (5-11 классы). Исследование проведено на репрезентативной выборке (982 человека). Получены данные - средние значения общего IQ, стандартного отклонения по возрастам учащихся. Приведены перспективы дальнейшего анализа полученных данных с целью исследования интеллекта у учащихся казахстанской популяции.

Ключевые слова: Тест исследования структуры интеллекта Р. Амтхауера, интеллект, стандартизация, психометрический анализ, выборка.

Annotation. Preliminary results of standardization of the test of the structure of intelligence by R. Amthauer on the Kazakh population, among schoolchildren from different regions are presented. The study involved 982

school students aged 11 to 17 years (grades 5-11). The study was conducted on a representative sample (982 people). The data obtained are the average values of the general IQ, the standard deviation by the ages of the students. Prospects for further analysis of the data obtained with the aim of studying the intelligence of students of the Kazakh population are given.

Key words: Test of research of the structure of intelligence by R. Amthauer, intelligence, standardization, psychometric analysis, sample.

В Казахстане приобретает популярность использования психодиагностических методов для оценки интеллекта, личности, познавательных процессов. Такая практика прочно вошла как в научные исследования, так и в практику оценки различных качеств человека. Многие отечественные научные исследования в области психологии, педагогики, HR и в других отраслях базируются как в использовании традиционных широко распространенных методов, так и малоизвестных. Однако такая практика использования психодиагностических инструментов приводит к некоторым проблемам. Они таковы:

1. Используют психодиагностические методы и методики переведенные из иностранных источников, преимущественно из российских, используют на русском языке или переводят на казахский язык. При этом качество перевода оставляет желать лучшего.
2. Применяемые методы не проходят процедуру стандартизации, особенно это касается психодиагностических тестов. Как нам известно, психодиагностические тесты должны проходить определенную процедуру стандартизации на той популяции, где они используются.
3. Нормы психодиагностических тестов должны определяться и использоваться только на той популяции, где она выверена по определенным правилам. Однако такие правила также не применяются в практике психодиагностических тестов.

Поэтому возникает острая необходимость разработки процедуры стандартизации теста именно на казахстанской популяции. Актуальность проведения такой психометрической процедуры очевидны. Мы уже достаточно долго живем в другой стране со своим менталитетом, особенностями обучения и воспитания по сравнению с другими государствами. В связи с высказанными аргументами в Казахстане мы должны использовать психодиагностические методики, прошедшие стандартизацию на казахстанской популяции с соблюдением ее всех этапов и процедур.

В связи с этим, нами начата процедура стандартизации теста структуры интеллекта Рудольфа Амтхауера среди школьников. При этом нами использован варианты данного теста, широко используемый в Казахстане – К.М. Гуревича с соавторами [1] и Е.Е. Туник [2].

Предварительный опрос среди практиков-психологов показал, что указанные варианты теста широко используются в практике школьных психологов Казахстана. Вариант теста Амтхауера в адаптации К.М. Гуревича с соавторами в настоящее время также используются в психологических службах правоохранительных органов. Собран достаточно большой материал ими, однако, во-первых, нормативные показатели тестов Р. Амтхауера неизвестны из-за ведомственных интересов правоохранительных органов. Во-вторых, нормативные показатели теста Р. Амтхауера ими разработаны для взрослых – от 18 лет до 61 года. Школьные нормы данного теста отсутствуют. Хотя во многих учебных пособиях и руководствах к тесту имеются переводные варианты теста Р. Амтхауера на казахском языке [3 и др.]. Один из авторов данной статьи несколько раз делал попытку адаптации данного теста в рамках дипломного проекта или выпускных работ. Однако в этих работах отражены все этапы и процедуры стандартизации теста, но данные не были собраны на репрезентативной выборке. Поэтому все проведенные работы можно считать предварительной подготовкой к серьезной стандартизации на репрезентативной выборке с соблюдением всех психометрических требований.

С целью разработки отечественного варианта теста для диагностики интеллекта нами использован тест интеллекта структуры Р. Амтхауера в варианте К.М. Гуревича с соавторами [1]. Тестовые задания по субтестам не изменялись. Однако в эти тестовые задания также были внесены изменения с учетом менталитета, единиц измерения (так задачи в виде расчетов в российских рублях были изменены в тенге и т.д.).

Тесты Р. Амтхауера были предложены на казахском и русском языках, в связи с тем, что во многих школах ведется обучение на казахском, русском и английском языках. Тестирование учащихся проводилось в бумажном варианте, ответы учащихся фиксировались на специальном бланке для удобства обработки данных. Тестирование и обработка его результатов по всем школам проводили психологи школ.

Результаты исследования. В нашем исследовании приняли участие более 982 учащихся из 23 школ из разных регионов Казахстана. Во многих школах был проведены преимущественно варианты теста Р. Амтхауера по К.М. Гуревича с соавторами и Туник Е.Е.

Результаты исследования приведены в таблице. Данные обрабатывались в SPSS 23.

Таблица 1. Результаты теста структуры интеллекта (IQ) Р. Амтхауера по классам

Классы	5 класс	6 класс	7 класс	8 класс	9 класс	10 класс	11 класс
Количество учащихся по классам	74	99	157	139	223	164	126
Среднее	66,05	94,22	100,6	91,05	107, 46	128,33	131,66
Ст.откл	13,35	16,91	24,32	24,61	23,34	23,22	21,64
Медиана	67	93	106	89	110	126	134
Верх.порог	79,4	111,13	124,92	115,66	130,8	151,55	153,3
Все	80	112	125	116	131	152	154

В исследовании приняли участие 982 человека. Из них: в возрасте 11 лет 74 человека, 12 – 99 человек, 13 лет – 157 человек, 14 лет – 139 человек, 15 лет – 223 человека, 16 лет-164 человека, а 17 лет -126 человек.

Результаты проведенного исследования по тесту структуры интеллекта Р. Амтхауера представлены в таблице 1. Так, среди учащихся 5 класса (11 лет) среднее значение 66,05 баллов, а стандартное отклонение 13,35 баллов. У учащихся 6 класса (12 лет), среднее значение общего интеллекта 94, 22 балла, стандартное отклонение 24,32. У семиклассников (13 лет) общий интеллект 100,6 балла, а стандартное отклонение 24,32 балла. Соответственно, у учащихся 8 класса (14 лет) среднее значение общего интеллекта 91, 05 балла, а стандартное отклонение – 24, 61. 9 класс среднее значение интеллекта 107, 46 баллов, а стандартное отклонение – 23,34. На выборке 10 класса среднее значение IQ оказалась 128, 33 балла, а стандартное отклонение – 23, 22 балла. у 11 класса средний балла IQ – 131 балла, а стандартное отклонение – 21, 64 .

Данные исследования проведены на репрезентативной выборке, а результаты распределения данных соответствуют нормальному. У старшеклассников стандартное отклонение больше чем в 5 классе (11 лет). Такие показатели также свидетельствуют о достоверности полученных данных. Сравнение полученных результатов по возрастным группам свидетельствует, что среднее значение IQ у 8-классников (91,05 балл) оказалось ниже, чем у семиклассников (100,6 баллов).

Результаты анализа по отдельным субтестам для каждого возраста школьников выявляют также некоторые тенденции. Так, результаты учащихся по отдельным субтестам представлены в таблице 2.

Таблица 2. Общие результаты теста исследования структуры интеллекта Р. Амтхауера среди учащихся 11-17 лет.

Возраст		Среднее IQ	Субтест 1	Субтест 2	Субтест 3	Субтест 4	Субтест 5	Субтест 6	Субтест 7	Субтест 8	Субтест 9
11 лет	Среднее IQ	66,05	5,78	6,37	4,02	5,05	7,1	8,89	7,1	13,18	8,62
	Ст. отклонение	13,35	2,46	2,92	1,59	3,54	2,24	2,87	3,48	6,57	5,88
	Медиана	67	6	6	4	4	7	9	6	16	7
12 лет	Среднее IQ	94,22	10,19	9,24	8,12	14,72	9,32	10,34	10,44	9,85	12,35
	Ст. отклонение	16,91	2,76	2,66	3,18	4,08	3,41	3,49	2,81	3,32	3,57
	Медиана	93	11	9	8	15	9	11	11	10	12
13 лет	Среднее IQ	100,6	11,08	10,5	8,89	16,29	10,82	11,93	11,41	9,39	10,08
	Ст. отклонение	24,32	2,9	3,02	3,39	6,46	4,09	3,89	4,25	4,48	5,48
	Медиана	106	11	11	9	16	11	13	12	10	11
14 лет	Среднее IQ	91,05	11,34	9,11	6,86	12,45	10,46	11,22	10,28	10,88	9,51
	Ст. отклонение	24,61	3,47	3,21	3,55	6,4	9,21	4,79	4,84	5,16	5,11
	Медиана	89	12	9	6	14	10	11	10	10	8
15 лет	Среднее IQ	107,46	11,99	10,3	9,06	14,37	13,02	12,81	11,73	13,36	12,02
	Ст. отклонение	23,34	3,79	3,57	3,97	11,41	7,66	4,26	4,06	5,64	5,59
	Медиана	110	12	11	9,5	14	12	13	12	13	12
16 лет	Среднее IQ	128,33	14,82	12,51	11,71	19,23	15,79	15,58	12,74	11,64	14,35
	Ст. отклонение	23,22	2,61	3,05	3,63	6,27	8,72	4,49	3,95	3,66	4,3
	Медиана	126	14	12	12	16	16	17	13	11	14
17 лет	Среднее IQ	131,66	14,86	13,05	12,37	19,25	15,96	16,47	13,72	13,43	13,92
	Ст. отклонение	21,64	10,4	3,07	3,54	5,23	3,39	2,99	3,57	4,41	4,58
	Медиана	134	14	14	13	20	17	17	14	15	15

Анализ представленных результатов показывает некоторые закономерности распределения данных (дисперсии) по отдельным субтестам. Так, стандартное отклонение оказалось больше по общему IQ во всех возрастных категориях. Причем, у учащихся старшего возраста разброс данных оказался больше, чем у младшего возраста. Большой разброс данных также наблюдается по первому субтесту. Как нам известно, что первый субтест (Дополнение предложений) направлен на исследование индуктивного мышления, чутья языка, на чувство реальности. В этом субтесте у 17-летних учащихся разброс данных оказался большим, по сравнению с другими возрастными группами (10,4). Такой же результат получен по 4 субтесту (классификация - оценка способности выносить суждение, способности к абстракции, умение словесно выражать мысль, образованности) у 15-летних учащихся (11,46). В этой же возрастной группе величина стандартного отклонения оказалось больше по 5 субтесту (7,66). Пятый субтест по тесту исследования структуры интеллекта Р. Амтхауера направлен на оценку уровня развития практического математического мышления. Большой разброс стандартного отклонения также выявлены у учащихся 14-, 15- и 16-летнего возраста. Такие результаты позволяют, что в группе испытуемых оказались учащиеся не только естественно-научного, но и гуманитарного направления.

По остальным субтестам теста исследования структуры интеллекта Р. Амтхауера дисперсия результатов вполне соответствуют психометрическим требованиям. Тем не менее, необходимо провести дальнейший психометрический анализ результатов тестирования для точной оценки психометрических данных по тесту исследования структуры интеллекта Р. Амтхауера.

На основании проведенного исследования можно сделать некоторые предварительные выводы:

1. Впервые получены результаты на репрезентативной выборке по тесту структуры интеллекта Р. Амтхауера на казахстанской популяции среди школьников с 11 по 17 лет.
2. Чем старше возраст, тем больше величина стандартного отклонения как по общему коэффициенту IQ, так и по отдельным субтестам.
3. Определены перспективы дальнейшего исследования по стандартизации теста структуры интеллекта Р. Амтхауера.

Использованная литература

1. Гуревич К.М. Психологическая диагностика. – М., 1981
2. Туник Е.Е. Тест интеллекта Амтхауера. Анализ и интерпретация данных.- СПб., «Речь», 2009.-96 с.
3. Иргебаева Н.М. Қолданбалы психология: Оқу құралы.-Нұр-Сұлтан: Тұран-Астана университетінің баспа орталығы, 2019

Өмірбекова Мамырайгуль Казыбековна
Omirbekova1973@mail.ru
«№2 «БІЛІМ-ИННОВАЦИЯ лицей-интернаты»
Қараганды қаласы

Дарынды, қабілетті балаларды оқыту мен тәрбиелеу үшін педагогикалық-психологиялық жағдайларды жақсарту

This article deals with the issues of revealing the personality of a gifted child, helping him to search. The article focuses on the age characteristics of gifted children in the field of education. A comprehensive analysis of the diagnosis of gifted children. When working with a gifted student, the issue of paying attention to the pedagogical, psychological and social status of the student is considered.

Keywords: technology; intellectual and innovative; motive; category; diagnostics.

Бұл мақалада дарынды баланың жеке тұлғалық қасиеттерін ашу, ізденіс бейімділігіне көмектер беру мәселелері қарастырылған. Мақалада білім беру саласындағы дарынды балалардың жас ерекшеліктеріне тоқталған. Дарынды балалардың диагностикасына жан-жақты талдауы жасалған. Дарынды оқушымен жұмыс жасағанда оқушының педагогикалық, психологиялық әлеуметтік жағдайына назар аудару мәселесі қарастырылған.

Түйін сөздер:технология; интеллектуалды-инновациялық; мотив; категория; диагностика.

Қазіргі жаңа технологияны пайдалану кезеңінде еліміздің білім беру жүйесінің ең басты мәселесі білім беру сапасының деңгейін халықаралық дәрежеге жеткізу үшін мектептерге заман талабына сай мемелекеттік жаңа білім стандартын енгізу және жаңаша тұрғыда дайындалған оқу жоспары мен орта білімді жаңа оқу технологиялары мен ақпараттандыру сияқты білім беру саласындағы кезек күттірмейтін шаруа екендігі белгілі, соған байланысты:

Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың, Қазақстан халқына жолдаған «Қазақстан әлеуметтік- экономикалық және саяси жедел жаңару жолында» атты жодауында «XXI ғасырда білімін дамыта алмаған елдің тығырыққа тірелері анық», - дей отырып, білім беруді әлемдік стандарт деңгейіне жеткізу үшін жаңа сипаттағы Қазақстанның болашақ жастарын білімді маман етіп тәрбиелеуді бастауыш мектеп оқушыларын оқыту мен тәрбиелеудің жаңа технологияларын меңгерген болашақ мамандарға «білім беру жүйесінің жоғары сапасын

қалыптастыру, әлемдік білім беру жүйесінде бәсекеге қабілеттілікті арттыру және экономиканың дамуындағы интеллектуалды-инновациялық қазіргі кездегі қажеттіліктерге жауап бере алатындай» бағдарламаны жүзеге асырудың маңыздылығына тоқталды. [1.5-б].

Бүгінгі білім беру жүйесіндегі негізгі мәселе, «рухани жаңғыру» мектеп оқушыларының білімдерін әлемдік деңгейдегі стандартқа сай болатындай етіп тәрбиелеуді ерте балалық шақтан дайындау бүгінгі күннің өзекті мәселесіне айналуда. Соған байланысты, жалпы білім беретін мектептер мен мектепке дейінгі мекемелерде таным процестері өзінің субьективті және обьективті көріністерімен баланың психикалық танымдық іс-әрекетінің төмендеу себептеріне байланысты оқу-тәрбие ісін жоғары сатыға көтеру қажеттілігінен туындап отыр. Педагогикалық психология ғылымының басқа ғылымдардан айырмашылығы, әлеуметке міндетті түрде пайдалы болумен қатар тұлғаның мүмкіндіктерін жетілдіруге бағытталуда.

Баланың танымдық әрекеті ойлау қабілетінің дамуы қазіргі кезде жетекші орында, себебі танымдық мәселелерді дербес шеше білу, проблемалық ситуациядан өздігінен жол табу жайын сөз еткенде, бұл мәселені Д.Б. Эльконин мен В.В.Давыдов оқыту процесінде оқушылардың ойы қалыптаса ма? деген сұрақ қоя отырып қарастырады[2,3].

Тиісті дәрежеде дербес ойлай алмаушылық оқыту процесінде білім берудің жеміссіз тәсілдерін; мәселен, бастауыш сынып оқушыларына көп жағдайда жалпылаудың формальды логикалық тәсілдерін қолдануда деген. Бастауыш мектептің ұзақ жылдар бойы жүргізген жолы, нақтылы жекеден формальды жалпыға, ұқсастыққа, біртектестілікке көшу жолымен жалпылауды қалыптастыру болды. Сол себепті бейімділікке қалыптастыра отырып, оқушылардың таным процестерін дамытуда ең бірінші түйсінулерді қалыптастырудан басталады, сыртқы дүниені толық тануға түйсік, қабылдау, елестер жеткіліксіз, біз тікелей танып біле алмайтын заттар мен құбылыстарды тек ойлау арқылы ғана біле аламыз. Баланың ой әрекеті түрлі мәселелерді бір-біріне жанастыра отырып шешуде өте жақсы көрінеді, сондықтан ойлау сыртқы дүние заттары мен құбылыстарының байланыс қатынастарының миымызда жалпылай және жанама түрде сөз арқылы бейнелеуі. Ойлау сезім мүшелері арқылы алынған мәліметтерді өңдейді, ол сезімдік түсініктердің негізінде ғана мүмкін болатын нәрсе, елестерде жалпыланған мәліметтер көп болғанымен, оның таным мүмкіндігі ойлауға қарағанда төмен. Сөзбен ойдың бірлестігі алғашқы адамдардың психикасында да үлкен орын алған, сөйлеумен тығыз байланысты жүріп отыратын ойлау процесі тек адам баласының психикасына ғана тән болып табылады. Бала өзіне таныс емес құбылыстардың сырын көбірек білген сайын оның ойлауы де жетіле түседі, қазір ойлаудың практикалық

әрекетпен байланысты көптеген түрлері пайда болды. Ойлау баланың сыртқы дүниемен қарым-қатынас жасау кезінде кезінде қалыптасып дамып отырады. Ойлаудың мазмұнын бейнелейтін тек обьективті шындық қана, себебі балаларға өздерінің мұқтаждықтарын шешу үшін алдына мақсат қою ақылы өз қажетін қанағаттандырады. Ойлау өзіндік ішкі қайшылықтарға толы және ол оның дамуының, іске асуының қозғаушы күші. Бала кез - келген күрделілеу мәселені шешерде, біз оның жауабын бірнеше жорамалдар арқылы табамыз.

Бүгінгі бала ертеңгі болашақты жалғастырушы тұлға. Психология ғылымы ешнәрсеге бейімі жоқ, қабілеті жоқ адам болмайды деп дәлелдейді, сол себепті де жастардың қабілетін кеңінен өрістете дамытуға тек жалпы білім беретін мекемелер ғана мақсатты түрде ықпал ете алады. Сол себепті де уақытты үнемдей отырып, мектеп оқушыларымен жеке дара жұмыс ұйымдастыру өте тиімді және бұл арада мұғалімнің оқушылармен қарым-қатынасы, тіл табысуы да ерекше рөл атқарады. Өйткені ар-намысына кір келтірмей, оған керісінше кеңесші бола отырып, жіберген қателіктерін сыпайы да саналы түрде жеткізе білу кез келген мұғалімнен кез келген шеберлікті талап етеді. Алайда мұғалім оқушының шығармашылық бағытта өз бетімен жұмыс жасауға тек бағыт беруші екенін естен шығармауы керек.

Мақсатты шешу іштей талқылау, сосын жинақтау арқылы жүзеге асады. Оқытушы сабақ процесінде ұйымдастырушы, бағыттаушы адам рөлінде. Шешім табылған кезде әркім оның дұрыстығын өзінше дәлелдей білуге үйренеді. Әр оқушыға өз ойын, пікірін айтуға мүмкіндік береді, жауаптар тыңдалады. Әр оқушы жасаған еңбегінің нәтижесімен бөлісіп, дәлелдеуге талпыныс жасайды, жеке тәжірибесін қортындылап үйренеді. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруына мүмкіндік береді. Оқу үдерісінің жақсаруына үлкен әсерін тигізеді, заман талабына сай мемлекеттік білім деңгейін көтерумен бірге кәсіби шеберлігі дамыған кадрлармен қамтамасыз ету, өркениетті ғылыми әдістемелік бағытқа ынталандыру, жаңа оқу жоспары мен жаңа буын оқулықтарына көшу, орта білімді ақпараттандыру, тағы сол сияқты білім беру саласында жүйелі жұмыстар атқару, еліміздегі ең маңызды мәселе.

Егер адамның тумысынан қабілеттілік танылып, ол тәрбиеленбесе, оның қабілеті дамымайды.

Мысалы:

Дарынды баланы байқамау мүмкін емес, олар әр түрлі бір біріне ұқсамайды. Көпшіліктің ортасында ол өзінің іс- әрекетімен, бейімділігімен қабілеттілігімен бірден көзге түседі.[2.18 - б]

Белгілі зерттеуші Н.С. Лейтес қабілетті балалардың 3 категориясын анықтап берді.

Бірінші категория ой-өрісінің қабілетімен ерте жастан бастап байқалған оқушылар 3-4 жастағы.

Екінші категория жеке бір іс-әрекет түрімен белгілі бір мектептегі ғылым ретінде қабілеттілігімен көзге түскен оқушылар.

Үшінші категория дарындылығы күш қажырымен ерекшеленетін оқушылар.

Бала дарындылығының өзіндік қырларын білген педагог оны оқыту үрдісінде тиімді пайдалануына болады.

Қазіргі ғылыми әдебиеттер әлемінде дарынды балалардың диагностикасы туралы мағұлматтар бар. Бала дарындылығының негізгі белгілерін Ұ.Б Жексенбаева өз еңбектерінде былай көрсеткен.

- ➢ арнайы психологиялық тест;
- ➢ баланы бақылаудың түрлі тәсілдері;
- ➢ арнайы бағдарлама аясында сынақ сабақтарын өткізу;
- ➢ педагог тарапынан оқушының іс-әрекеті менмінез- құлқын эксперементтік бағалау;
- ➢ әртүрлі зияткерлік жарыстар, байқаулар, олимпиадалар т.б. өткізу;
- ➢ оқушы шығармасын, туындыларын эксперементтік бағалау (суреттерді, өлеңдерді, т.б.);
- ➢ арнайы психодиагностикалық тренинг.

Дарындылық – жеке тұлғаның өте күрделі, көп аспектілі қыры. Сондықтан оларға тән ортақ көрсеткіштерді белгілеу мүмкін емес.

Әйтседе, Ұ.Б. Жексенбаева өз еңбектерінде дарындылықтың бірнеше көрсеткіштерін ұсынған. Олар психомоторлық, интеллектуалдық, академиялық шығармашылық және әлеуметтік дарындылық.

Ақыл-ой дарындылығы едәуір басым оқушыларды ойлауды бағалау диагностикасын жүргізу арқылы анықтауға болады.

Диагностика арқылы оқушының ақыл-ой дамуы, танымдық әрекетіндегі тұлғалық ерекшеліктері туралы толық мағұлмат алуға болады.

Дарынды оқушымен жұмыс жасағанда оқушының педагогикалық, психологиялық, әлеуметтік жағдайына назар аудару керек. Балаға әсер ететін: ата-ана, мұғалім, мектеп, жолдастары, жұртшылық. Дарынды баланы анықтай алу үшін шеберлікті қажет етеді. Бала жанын түсініп, баланың табиғатын толық анықтау үлкен өнер.

Объектіні айқын белгілеу үшін педагогикалық, психологиялық әдістер қолданылады.

Баланың жеке басының ерекшеліктерін анықтап алған соң, оларды дамыту жұмыстары басталады. Баланың мүмкіндігін толықтыру, жүйелеу, ғылыми негіздеуге құралады. Дарынды оқушылармен жұмыс барысында мұғалім әр қырынан көрінуі шарт нағыз маман иесі деп-

оқушылардың қыр- сырын меңгерген ұстазды айтады. Бұл қасиет оның жеке басының ерекшеліктерінен көрінеді:

1. білім дәрежесі;
2. мақсаттылығы;
3. сөйлеу шеберлігі, ой қорыту жоғарылығы;
4. оқу бағдарламасын қажетіне қарай өзгерте білуі;
5. ғылыми тілі мен сөйлеу мәдениеттілігі;
6. ата-анамен байланыс жасап, кеңес беру.

Осы жетістіктерге жету үшін пектепте психологиялық ахуалы мен қарқыны жақсы қарым-қатынаста болу керек.. Дарындылық - «табиғаттан берілген ерекше қабілет» деп түсіндіріледі.[2.18-б] Адами ойлау - табиғаттың адамзатқа берген тамаша сыйы. Дарындыларды іздеу, оларды оқыту мен тәрбиелеу қоғам үшін бүгінгі күні өте қажет.Себебі, әрбір талантты адам еңбекке бейім келеді. Қазіргі кезде ғылым мен техниканың даму деңгейі әрбір оқушыға сапалы және терең біліммен іскерліктің болуын талап етеді.

Белгілі ғалым Н.С.Лейтестің анықтауы бойынша педагогика тәжірибесінде дарындылықты үш топқа бөлген: IQ жоғары балалар, белгілі бір бағытта жоғары нәтижеге жеткен балалар және креативті жоғары балалар.[3.36-б]

Дарынды балалардың танымдық әрекетінің даму ерекшелігі төмендегідей:

1. Білуге деген құштарлығы;
2. Ойлау қабілетінің жоғарылығы;
3. Терең ойлауы;
4. Жаңа ой тудыру қабілеттілігі;
5. Ассоциацияға жеңілдігі;
6. Болжамдылық қабілеті;
7. Зейіннің жоғарылығы;
8. Өте жоғары есте сақтау мүмкіндігі;
9. Қызығушылығы мен қабілеттілігі.

Қазіргі кезде «дарындылық» ұғымы өте кең көлемде қамтылған. Соның ішінде ең жаңашыл концепция американ ғалымы Дж. Рензуллидің концепциясы бойынша дарындылық негізі үш бағыттан тұрады:

- Интеллектуалдық қабілеті (орта деңгейден жоғары);
- Креативтілік;
- Табандылық (белгілі бір міндетке бағытталған).

Сонымен бірге, Рензуллидің үлгісінде тәжірибе негізіндегі білім мен қоршаған орта қарастырылған.

Дарындылық факторлары: интеллектуалдық қабілеттілігі, креативтілігі, әлеуметтік компоненттілігі, психомоторлық қабілеттілігі.

Орта факторлары: жанұядағы микроклимат, өмірдегі төтенше жағдайлар.

Жеке бас қасиеттері: стрессті жеңе білу, белгілі бір дәрежеге жету түрткісі, оқу стратегиясы, өзіне-өзі, өзгеге баға бере білуі.
Жететін дәрежелер: спорт, тіл, жаратылыстану ғылымбары, өнер (музыка, сурет өнері, т.б.) техника, математика, қоғамдық қатынастар.
Білім беру саласында баланың психологиялық жеке бас ерекшеліктерін ескеріп отыруы қажет.[3.36-б]

Біздің қоғамның болашағы мұғалімнің кәсіби біліктілігіне және кәсіби деңгейіне тікелей байланысты. Мұғалімнің мына талаптарды жақсы меңгерулері қажет.

- оқытуды демократиялық негізде ұйымдастыра білу;
- жаңаша педагогикалық- психологиялық технологияларды игеру;
- әртүрлі тиімді оқытудың әдіс тәсілдерін меңгеру.

Қазіргі балалардың көпшілігі акселераттар. Психикасы тез дамыған балалар сұрақ қойғыш, тез қозғалғыш, бәрін білгісі келіп қарым-қатынасқа тез түсіп отырады. Білім беру кезінде мұғалім төмендегі кеңестерді есте сайқтай жүрсе, оқытудың нәтижелі болары анық деп айтуға болады.

- әр жастағы оқушылардың өзіне тән психикалық ерекшеліктерін ескере отырып қарым-қатынас орнату;
- қарым- қатынаста педагогикаға жат сөздерді айтпау;
- бұйрық емес, өтініш деңгейінде қарым –қатынас жасау;
- сұхбаттасуда жеке оқушының пікірін сыйлау:
- мұғалім мен оқушы арасында сенім қалыптастыру.

Мынандай қабілетті, қасиетті, іскерліктерді өз бойына жинаған мұғалім ғана жоғары білімді шәкірт дайындайтындығы анық:

1. Оқушыларға бірінші қаталдық танытып, одан кейін босатсаңыз- олар сізге риза болады;
2. Өзіңіздің жылуыңызды кім қажет етсе содан аямаңыз;
3. Мұғалім-әрқашан бірқалыпты, нық сенімді, жақсы көңіл-күйде болуға тиісті;
4. Өз қателігіңізге ұялмаңыз. Балалар үлкендерге қарағанда қатені үнемі кешіреді.
5. Шешім қабылдарда күдіктенсеңіз, асықпаңыз;
6. Ойлану сіздің ең басты мақсатыңыз;

Алдыңғы қатарлы тәжірибені жетілдіре отырып, оқу үрдісіне жаңа әдіс-тәсілдерді, оқытудың жаңа технологияларын енгізіп, оқушылардың жаңа дамуын қамтамасыз етуі керек.

Яғни, әрбір баланың жеке тұлғалық қасиеттерін ашу мүмкіндігін, өмірдегі мәнін көрсету арқылы оның тереңірек ұмтылуына, ізденіс бейімділігіне көмек беру, мүмкіндік туғызу, осылайша оған түпкілікті жаңаша өмір сүруі үшін жаңа рухани күш беру- білім берудің түпкілікті мақсаты.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақ халқына арнаған Жолдауы. 2015ж. 5-б
2. Мектептегі психология журналы №4 2012, 18-19б
3. Мектептегі психология журналы №3 2012, 36-37б

Tolendi Gulzhauhar Nurzhankyzy
The Republican educational health
center «Baldauren», the teacher of biology
Kapshagay town, Kazakhstan
gtulendy@mail.ru
Shaidullova Saniya Yerlanovna
The Republican educational health
center «Baldauren», the teacher of English
Kapshagay town, Kazakhstan
saniya.shaidullova@mail.ru

Development of national values among students based on the idea of «Mangilik el»

Annotation

In this article it is said about the importance of the development of internal qualities in the younger generation in the process of teaching and upbringing with the usage of the whole national idea "Mangilik Yel". Its role in the formation of the person, the affection of the constructing tasks in accordance with the usage of the ideas of the article "Mangilik Yel" in the way to develop inner qualities in the future generation, every part of the "Mangilik Yel" Idea is considered by itself as the provement separate importance.

The Key Words: the idea of "Mangilik Yel"; value development; values; upbringing; the person; process of teaching; national upbringing; patriotism.

Raising the younger generation is a sure step into the future. After all, it is clear that educated, talented and inquisitive children are the future of our country. If we ignore the words of Abu Nasir Al – Farabi, the second teacher of the world," education without upbringing is the enemy of humanity", we should understand that it is important to develop internal qualities in the younger generation. And what is upbringing? Upbringing is a systematic process carried out in order to form a human image of the individual, pleasant

behavior and adapt it to life[1]. As the outstanding Kazakh poet Magzhan Zhumabayev said," I believe in young people, " the foundation of ubringing reliable young people lies on the shoulders of parents, schools, and, more precisely, teachers. It is known that the upbringing of the child is not carried out at all. The reason for this is the dismissal of parents (at the preschool age of the child), social networks, and society. Pedagogically, three main factors influencing the formation of a child's personality are identified:

- biological factor;
- social factor;
- psychological factor[2].

Of course, becoming a person is an impractical process in a short period of time. However, what is the role of the school in creating a personality from each child, in the development of human and spiritual values in the child?

"You enter like a millet, you will go out like a mountain" - the lines of the poem probably remain in the heart of every person. The main idea of this poem, which is told when you first step into school, is deep. We are not mistaken if the thoughts, goals, and dreams of a child who enters the House of knowledge are not defined, and the thoughts of a teenager who comes out of the House are formed, the goals and dreams are combined, and he is confident. From this statement, we know that the importance of the school is a great. The heart of the school is the teacher.

The XXI century is a century of development. We can say with certainty that the schools of our country, worthy of this century, are equipped in accordance with the requirements of the time, and their teachers will be able to pass training courses and make a huge contribution to the upbringing of generations. Education of the generation is the future of the country. At the moment, when teaching at the House of knowledge, we are all familiar with the section "instilling values" from short-term planning. The purpose of this section is to instill and develop students ' inner values. And what are these values, what can be the basis for this section? In order for the Republic of Kazakhstan to become a young state on the path of development and become one of the leading states, there is a need for programs and ideas that promote its development, direct the people forward. In this regard, the National idea of the first president of the Republic of Kazakhstan, elbasy Nursultan Abishevich Nazarbayev "Mangilik El" is of great importance. The idea of" mangilik El "is called the first part (idea) of the historical message of the head of state" Kazakhstan's strategy – 2050: common goal, common interests, common future", and the second – the idea of" Kazakh Eli " [3]. It is a great pride for the generation to call the Kazakh land – “Eternal”, which comes from the ancient Turkic period, or “mangilik El”. However, how is this idea applied in the course of training?

"Mangilik El" is a beacon of the nation to the future. If we call the idea shanyrak (the round top of the Kazakh yurt), and the students, if to say about

school kerege 9an extensible trellis base, the role of uyk (a dome of poles), as the connection of shanyrak and kerege, is played by 7 values of "Mangilik El". All values lead to the preservation of unity of the country, strength and prosperity. Values of the idea "mangilik El":

1. independence and capital of Kazakhstan;
2. national unity, peace and harmony in our society;
3. secular society and high spirituality;
4. economic growth based on industrialization and innovation;
5. common Labor society;
6. the generality of history, culture and language;
7. national security and global participation of the country in solving global and regional problems.

Now let's focus on the importance of these ideas in the course of classes.

THE VALUE OF THE INDEPENDENCE AND CAPITAL OF KAZAKHSTAN is a sense of national patriotism and responsibility to the country. Formation of an understanding of the ability to contribute to the development of the country by acquiring knowledge. Of course, by hearing the lullabies while growing-up, the first sense of patriotism is formed among children. And the school, the teacher contribute to its approval. That is, if we lead to patriotism in every lesson, we get a citizen who loves his country, loves his land. A child who feels responsibility to the motherland, to the family, to his future, takes the big part in the implementation of tasks set during the lesson.

THE VALUE OF NATIONAL UNITY, PEACE AND HARMONY in our society is that we are a multinational state. Its main goal is to promote the unity and harmony of the nation, peace and happiness of the country. If every citizen of Kazakhstan loves and respects each other as a brother, isn't that what the country is proud of?! If the traditions and customs of different nationalities, citizens of our country, are taught in the lessons of Kazakh, Russian and English languages, there will be not only responsibility and patriotism, but also friendship and harmony in the minds and hearts of young generation. It can be seen in books and films that during the Great Patriotic War, every person in the multinational Soviet Union together won the war with the slogan "My country, my land, my motherland" and accepted each other as the brother at the front. That is, the cooperation of a multinational country is used in the course of classes and educates a child to respect his friends in the classroom.

SECULAR SOCIETY AND THE VALUE OF HIGH SPIRITUALITY – spiritual education is the highest education combined with moral education. Signs of high spirituality are the preservation of majestic mausoleums in our vast land, the formation of a noble spirit in the descendants who saw it. The society receives spiritual education, and the child learns this education. As mentioned above, society is one of the 3 factors that affect the child. The

purpose of this value is to lead the student to lifelong learning, to teach openness, to express their opinion openly.

ECONOMIC GROWTH BASED ON INDUSTRIALIZATION AND INNOVATION is one of the developing factors of the country. One of the main goals of schools and universities is to prepare a competitive generation. New innovations occupy a significant place in modern education. From this point of view, encouraging teenagers and children to work in the classroom would be a great contribution to their future. In short-term planning, the basis of this value is to encourage children to search and continuing self-education. At the same time, the impact of clean-up days in schools on labor activity from childhood is great. This is due to the fact that the clean-up days not only cleans the field, but also cultivates respect for the land, making the country prosperous by planting trees.

THE VALUE OF A SOCIETY OF COMMON LABOR is to work in solidarity. The use of this value in short-term planning is important in organizing teamwork. The importance of joint work in the process of obtaining knowledge is very high. Creating a group, students search together, and finding ways to solve tasks together develop their collective abilities. This means that in the future, each teenager will become more active in collective work.

THE VALUE OF THE GENERALITY OF HISTORY, CULTURE AND LANGUAGE is the history of the nation, it is your, my, Our history, the language of the nation is a common language. If you look to the future, do not forget the past! Thanks to our cultural and historical heritage, the formation of spiritual education of our children is realized. History and culture are intertwined in great mausoleums (Arystan Baba, Khoja Ahmed Yasawi mausoleum, etc.), monuments (Kazakh Eli, the moment of independence of the Republic of Kazakhstan, monument to Kultegin, etc.). As for the language, the state language of the multinational country is Kazakh. The love and respect to your native language is providing love and respect to Your Homeland after that the responsibility and patriotism of the child will be strong.

THE VALUE OF OUR COUNTRY'S NATIONAL SECURITY AND GLOBAL PARTICIPATION IN SOLVING GLOBAL AND REGIONAL PROBLEMS is one of the values that affects the development of a child's sense of citizenship. According to Bauyrzhan Momyshuly," for the sake of the motherland, you do not burn in the fire, for the sake of your conscience, you do not die", the words of Bauyrzhan Momyshuly explain the duty to the motherland, responsibility to the motherland, national security and respect for the nation, when the difficult days come to the country, it is necessary to take part in solving the problem together. The purpose of this value is to foster a sense of Kazakhstan's patriotism and civic responsibility, respect and openness.

The use of the National idea" mangilik El " in lesson planning helps to educate and form an educated, healthy, hardworking patriot in the school. The idea of the head of state will become a factor in the future of our citizens. The upbringing of a young person in school with high national values is a confident step towards the future of the country. And the teacher is a person, who promotes education and gives it to the child. If we are conscious about our duties and realize them, our country is not far from the list of the bests countries!

Used literature:

1. https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D3%99%D1%80%D0%B1%D0%B8%D0%B5
2. https://infourok.ru/balany_damuyna_ser_etetn_leumettk_biologiyaly_psihologiyaly__faktorlar_planirovaniya-340523.htm
3. The message to the nation of Kazakhstan of the first President of the RK N.A.Nazarbayev, Astana, December, 17. 2014 // http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400002014

Тюлебаева Бактимейр Тельмановна
КГУ СШ №28 г.Актобе
учитель английского языка
baktimeir@mail.ru

Детские дарования в школе

Аннотация: в статье рассматривается вопрос своевременного распознания детей, обладающих незаурядными способностями, чтобы они вовремя могли получить необходимую поддержку своих учителей, одноклассников. В работе проанализированы и систематизированы современные технологии и комплексы исследований по выявлению одаренности, подчеркивается целесообразность использования комплексного и широкого спектра разнообразных методов. Когда применяется только один, может быть допущена ошибка. Ученик, который обладает незаурядными способностями, может остаться незамеченным. Или, наоборот, к числу одаренных может быть отнесен ребенок, который впоследствии не подтвердит ожиданий.

Annotation: the article discusses the issues of timely recognition of children with outstanding abilities so that they can get the support of their teachers and classmates in time. Modern technologies and research complexes for the identification of giftedness are analyzed and systematized, the expediency of using an integrated approach is emphasized, while a wide range

of various methods can be used. If we use only one, there is a possibility of making mistakes, when a child with extraordinary abilities can go unnoticed, or, conversely, a child can be classified as gifted, who subsequently does not confirm expectations.

Ключевые слова: одаренность; одаренные
дети; диагностика одаренности; развитие одаренных детей.

Keywords: gift, gifted children, diagnosis of talent,
development of gifted children.

Наши будущие Менделеевы, Эйнштейны, Димаши и другие. Наши ученики, которые обладают способностями к талантам, творчеству и новаторским идеям. Их достижения могут внести значительный вклад в наш мир и изменить то, как мы живем. Они новаторы. Они дают нам большие идеи, возможности и варианты. Мы называем их достижения, открытия и творения «талантами». Конечно, многое будет зависеть от своевременного распознания их в наших учениках, чтобы они вовремя получили необходимую поддержку в классе.

Наша система образования призвана способствовать творчеству и инновациям, учителя должны признавать и ценить эти теории и помогать этим ученикам превращать их в таланты. Учителя могут реагировать на одаренные знания и обучение в их множественных формах, если они знают, как они выглядят в классе, и имеют соответствующие инструменты для их определения.

Выявление потенциально одаренных и талантливых учеников никогда не было точной наукой, не должна измеряться только одна область одаренности. Существует множество стратегий и политик для этого. В разных странах используются разные методы тестирования, инструменты и процедуры: тесты интеллекта, креативности, опросники, анализ достижений. Однако стандартные тесты, такие как SAU и SAT (Формативное и суммативное оценивание) также могут помочь учителям выявить одаренность. Когда учащиеся в значительной степени опережают своих сверстников в этих тестах, это часто является верным признаком того, что учащийся одарен.

Хан и Марвин предлагают учитывать следующие рекомендации для успешного процесса идентификации необходимо [1]:

- ✓ четкое определение одаренности
- ✓ избегать использования единственной отсеченной оценки
- ✓ учитывать множественные проявления одаренности
- ✓ использовать отдельные инструменты / инструменты для оценки различных областей интеллекта
- ✓ помнить, что одаренность может проявляться в разных формах

✓ основывать идентификацию на образовательных потребностях учащихся, а не на квотах программ, количестве или слотах

✓ повторить оценку с течением времени, чтобы выявить дополнительных одаренных учащихся

Хотелось бы подробнее остановиться на двух концепциях понимания природы одаренности, те что существуют в современной науке. Первая из них разрабатывается в психометрической парадигме, она определяет одаренность наивысшим показателем в интеллектуальных испытаниях [3].

В настоящее время он признается основным фактором в определении ребенка в категорию одаренных. Ведь, олимпиадное движение представляет собой отбор детей, основанный на выполнении ими сложных, часто опережающих по возрасту предметных заданий. Для исследования одаренности в психологии в рамках этого подхода применяются тесты Дж. Равена, Р. Амтхауэра, Д. Векслера. В младшем школьном возрасте для определения типа психического развития используются задания Ж. Пиаже (Тест на сохранение объема жидкости, Тест на включенность во множество), а также тест ранней интеллектуальной и творческой одаренности (ТРИТО), разработанный В. А. Глуховой и В. Г. Грязевой-Добшинской. А. А. Лосевой разработан опросник для выявления и оценки одаренности учащихся педагогами и родителями.

Другой же подход в отечественной психологии определяет одаренность как «свойство целостной личности, отражающее взаимодействие когнитивной и аффективной сфер в их единстве» [2, с. 850].

Богоявленская Д.Б. выделяет «интеллектуальную деятельность» как единицу анализа изучаемого образования. Уникальная методика «Креативное поле» позволяет в рамках одного занятия отдельно диагностировать уровень интеллектуальных, а затем и творческих способностей испытуемого, как проявления одаренности. Двухслойность метода предусматривает возможность самостоятельного, не стимулированного извне, выбора меры собственной активности, что дает возможность нам фиксировать одаренность.

Большой вклад в диагностику и оценивание общей одаренности проделал А. И. Савенков. В диагностической практике часто используются методики «Оценки общей одаренности» (по результатам которой строится диаграмма-девятиугольник) и «Карта одаренности» (сосчитывается количество + и - по каждой категории, всего 10 направлений). Обе они позволяют педагогу количественно оценить степень выраженности различных видов одаренности, создаётся «портрет развития его дарований». Методика СОНА разработана В. С.

Юркевич и предназначена для прогноза интеллектуально-творческого развития одаренности. на представляет собой спонтанное описание одаренным ребенком его самостоятельной деятельности в течение прошедшей недели. Таким образом исключается любое принуждение, обязанности и физиологический потребности: уроки, еда, сон. Автор подмечает отсутствие четкой структуры в пересказе ребенка, а также подчеркивает роль "потока сознания". При исследовании можно выявлять и скрытую одаренность в виде «зоны ближайшего развития» (Л. С. Выготский). Ребенку предлагается решить ряд заданий разной сложности (она растет в ходе выполнения) с оказанием дозированной помощи, в роли его костыля. Некоторые внеклассные мероприятия тоже должны способствовать развитию у одаренных детей виртуозного художественного вкуса, артистизма и навыков построения сложных сценических образов, из которых вырастет творческая личность, а также возможность эмоционально выражать свои чувства. Подобного рода деятельность благоприятно способствуют формированию сплоченного детского коллектива, способного легко взаимодействовать со сверстниками. Примерами такой внеклассной работы могут служить игры «Колесо истории», «Звездный час», «Умники и умницы», КВН, проектирование и создание вебстраниц, «Юные знатоки», региональные конкурсы, дебаты проходят у детей «на ура».

В современных методах и подходах обучения одаренных школьников с используются разные методические приемы, методики и новые технологии. Богатейшие вспомогательные возможности для формирования целостного креативного мышления предоставляют современные педагогические технологии. Один из них — кейс-метод, который ставит перед учителем задачу развития личности школьника, а не только передачу знаний. Мотивировать школьников находить и обрабатывать различную информацию, применять ее в реальной жизни и на основе полученных знаний, создавать свои собственные продукты образовательной деятельности (проекты): робототехника, художественно-эстетические занятия, ИКТ, проектная деятельность и др. Значительный вклад в разработку и внедрение метода — кейса внесли О. Г. Смолянинова, Е. И. Михайлова, Г. А. Брянский, В. Я. Платов, Д. А. Поспелов, О. А. Овсянников и др. Кейс — это совокупность учебных материалов, в которых сформулированы практические проблемы, предполагающие коллективный или индивидуальный поиск их решения. Для одаренных школьников дает возможность проявить себя, так как отличительная особенность этого метода — описание или решение проблемной ситуации на основе фактов из реальной жизни и на основе реальных фактов обучения. Кейс-метод позволяет подключиться к внутренним источникам активности одаренного школьника, чтобы усилить проявление его одаренности. Эти

источники можно обозначить следующим образом: познавательная потребность; творческая и художественная активность; потребность в самовыражении»; потребность в социальном признании [5, с.173].

Таким образом, перед системой образования стоит большая задача: нужно интегрировать личность в современный высокотехнологичный мир знаний и информации, расширять понимание одаренности и интегрировать в бытовую среду, а также разрабатывать новые диагностические подходы, способные превзойти прошлые методы выявления одаренности по скорости интерпретации, удобстве восприятия новым поколением, надежности и точности результатов.

Существует ряд стратегий обучения для педагогов, которых можно включить в практику в классе, чтобы помочь одаренным ученикам:

1. Предварительно оценивать предыдущие знания одаренных студентов это дает возможность изучить и продемонстрировать то, что они знают и что им, возможно, потребуется изучить. Затем учебный план может быть сосредоточен на областях обучения, которые являются новыми для учащегося, и могут быть включены мероприятия, которые поощряют глубину и сложность в изучении темы.

2. Предлагать сложное. Эта стратегия включает в себя предложение пяти наиболее сложных проблем, связанных с заданием, в первую очередь учащимся с высокими способностями. Те ученики, которые демонстрируют мастерство, правильно решая проблемы, переходят к более сложной учебной задаче или цели. Это помогает исключить бездумное повторение, которое часто расстраивает одаренных учеников.

3. Изучить интересы студентов. Одаренные студенты обычно активно участвуют в обучении в тех сферах, к которым у них лежит интерес.

4. Дифференцировать условия обучения в классе. Используя различные форматы обучения на основе запросов, такие как структурированный, управляемый и открытый опрос, одаренные студенты развивают не только знания по содержанию, но и навыки исследования проблем и обоснования принятой позиции

5. Разрешать и поощрять одаренных студентов к совместной работе. Исследования показали, что одаренные студенты извлекают пользу и получают удовольствие от обучения с одаренными сверстниками. Когда дается время для работы с другими одаренными учениками, одаренным людям предлагается развивать и совершенствовать свои идеи посредством обратной связи с группой. Это помогает им расти интеллектуально, когнитивно и социально-эмоционально, поскольку они узнают, что другие могут быть как будто не более способными, чем они, в определенных областях обучения. Этот опыт полезен для индивидуального развития, но его следует уравновешивать более

разнородным объединением в группы с не одаренными сверстниками в обычном классе

6. Поощрить студентов к ответственному риску. Одаренным ученикам могут мешать перфекционистские тенденции, которые приводят к тому, что они не берут на себя задачи, но важно побудить их попробовать новые виды деятельности.

Хороший педагог, обладающий достаточной любовью к детям и стремлением в развитии собственной квалификации, обязан непрерывно развивать не только свои умения, но и умения своих учеников, и в особенности одаренных и талантливых. Часто задания на уроках им кажутся очень легкими, и им становится не интересно. В своем исследовании «Восемь великих претензий» одаренных учеников Джуди Гэлбрейт определила скуку в школе как проблему номер два. Учителю нужно давать им задания и задачи, требующие более высокого уровня мышления, включая анализ, оценку и синтез.

Список литературы

1.. Han, K. S., & Marvin, C. (2000). A five year follow-up study of the Nebraska Project. Roeper Review,

2. Богоявленская, Д.Б. Отечественная методология психологии как фактор развития проблематики творчества и одаренности//Век психологии. К 100-летию Психологического института РАО. 1912-2012: материалы конференции (Москва, 24 октября 2012 г.) / под общ. ред. В.В. Рубцова. – СПб: Нестор-История, 2012.– С. 847-863.

3. Яровая Е. П. Современные методы и подходы в работе с одаренными обучающимися в начальной школе / Е. П. Яровая, О. М. Пилюгина. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2018. — № 41 (227). — С. 208-211.

4. Дружинин, В.Н. Психология общих способностей. – М: Латерна Вита, 1995

5. Михайлова Е. И. Кейс и кейс-метод: общие понятия / Е. И. Михайлова / Маркетинг.- 1999.- № 1.

6. John Munro. How to identify, understand and teach gifted children, 2019

Уәлиев Ұлан Бақыткелдіұлы
Алматы облысы Көксу ауданы
Ж. Егінбаев атындағы интернатыбар орта мектеп
E-mail:ulan_93_ualiyev@mail.ru

Ғылымға бастар-жол

Аннотация

Уәлиев Ұлан Бақыткелдіұлы «Ғылымға бастар-жол» атты жұмысында биология сабақтарында зертханалық жұмыстарды жүргізудің жеңілдетілген түрі көрсетілген.Жұмыс ерекшелігі арнайы жабдықталған кабинеттер болмаған жағдайда, сыныпта зертханалық жұмыстарды жүргізуге мүмкіндік береді.Биология пәнінің басты міндеттерінің бірі – оқушыларға материалистік көзқарас, дұрыс мәнді ғылыми дүниетаным қалыптастыру. Себебі пәннің мазмұны тіршіліктің пайда болуы, дамуы және мәні заңдары негізінде берік моральды, өмірдің мәні мен мақсатын дұрыс түсінетін, әртүрлі зиянды қылықтар мен әрекеттерге төзе алатын ұрпақ тәрбиелеу. Тек биология пәнінен зертханалық сабақтарды ұйымдастыру арқылығана, дұрыс ұйымдастырылған нақты мақсатты сабақтар өткізу, сабақ әдістерін жетілдіру нәтижесінде терең де дәйекті түрде адамның табиғаттағы рөлін ашып көрсетіп, экологиялық мәдениеті мен сауаттылығын арттырып, өз өмірлеріне сауаттылықпен қарауды жолға қоюға болады.Сонымен қатар биология сабағында зертханалық жұмыстар жасау арқылы – оқушылардың танымдыққа біліктерінің дамуына ойын жинақтауда сонымен қатар, өз бетінше іздеп жаңа білімді игеруге ықпал жасайды. Оқушылардың биологияға деген қызығушылығын дамыту үшін зертханалық сабақтардың маңызы орасан зор. Зертханалық сабаққезінде оқушылар бұрын сабақта алған білімдерін практикада өз бетімен жұмыс жасау кезінде ұштастырып, білім деңгейін кеңейте алады. Сондықтан мектептерде биология пәнінен өтікізілетін зертханалық сабақтар өз мәнінде өткізіліп, оқушылардың ойлау қабілетін арттыру, білімге деген құштарлығын ұштау қажет деп ойлаймын.

Annotation

Ualiev Ulan Bakytkeldinovich in his work on the idea of "The Way to Science" shows a simplified form of laboratory work in biology lessons.The specifics of the work allows you to conduct laboratory work in the classroom in the absence of specially equipped classrooms.One of the main tasks of the biology subject is a materialistic attitude towards students, the formation of a

correct scientific worldview. Because the content of the discipline is education based on the laws of the origin, development and essence of life of a strong disposition, a correct understanding of the meaning and purpose of life, tolerant to various harmful actions and deeds. Only by organizing laboratory classes in biology, as a result of properly organized purposeful classes, improving the methods of classes, it is possible to deeply and consistently reveal the role of man in nature, increase ecological culture and literacy, and establish a competent attitude to one's life.In addition, by performing laboratory work in a biology lesson, it contributes to the development of cognitive abilities of students, as well as mastering new knowledge in an independent search. Laboratory classes are of great importance for the development of students' interest in biology. During the laboratory session, students can expand their level of knowledge by combining the knowledge gained earlier in the lesson in the process of independent work in practice. Therefore, I believe that biology laboratory classes are conducted in schools in their own way, it is necessary to increase the level of thinking of students, increase interest in knowledge.

Ғылымға бастар-жол.

Дарынды балаларды оқытудың негіздемесі ол тәжірибелік,зертханалық жұмыстар.Биология ғылымы – эксперименталдық ғылым. Оқушылардың биологияға деген қызығушылығын дамыту үшін зертханалық және практикалық сабақтардың маңызы орасан зор. Зертханалық, практикалық сабақ кезінде оқушылар бұрын сабақта алған білімдерін практикада өзбетімен жұмыс жасау кезінде ұштастырып, білім деңгейін кеңейте алады. Сондықтан шағын жинақты мектептерде биология пәнінен өтікізілетін зертханалық, практикалық сабақтар өз мәнінде өткізіліп, оқушылардың ойлау қабілетін арттыру, білімге деген құштарлығын ұштау қажет. Қазіргі таңда биология пәнінен зертханалық және практикалық сабақтарды өткізудің жалпыға бірдей қабылданған жан-жақты әдістемесі жоқ.

Зертханалық жұмыс -бұл да негізінен жаңа материал өтілетін сабақ түрі. Пәндік көрнекілік пайдаланылады, уақыттың көп бөлігін оқушылардың биологиялық нысандарымен жұмысы алады (бақылау, тәжірибе). Зертханалық жұмыс кезінде окушылардың практикалық және интеллектуалдық біліктігі әсіресе пәрменді қалыптасады, өйткені олар табиғи нысандармен немесе жұмыс үрдісі кезінде пәндік талдау, құрау және тұжырым жасайды. Зертханалық жұмыстың тиімділігі көпшілік жағдайда жаңа білім игеруде және біліктілікті қалыптастыруда оқушылардың жоғары белсенділігін қамтамасыз ететін дербестік дәрежесіне, ұстаздың балалардың танымдық әрекетін шебер басқаруына байланысты.

Жұмыстың мақсаты: Биология пәнінен зертханалық жұмыстарды тиімді ұйымдастыру.

Оқу-тәрбие жұмысының барысында биология курсының әр түрлі салаларынан оқушыларға зертханалық жұмыстарды ұйымдастыру және өткізу әдістемесін үйрету .

Жұмыстың міндеттері:

- оқыту технологиясы туралы түсінік беру;
- биология пәнінен зертханалық жұмыстарды ұйымдастыру методикасы;
- биология сабақтарындағы оқыту құралдарымен таныстыру;

Күтілетін нәтиже:

Мектепте биология пәндерін оқыту барысында оқушыларға зертханалық жұмыстарды ұйымдастыруда методикалық білім қалыптастыру. Оқушылардың білімін көтеру мақсатында ғылыми зерттеулер жүргізу

Биология пәні бойынша зертханалық жұмыстарды ұйымдастыру.

Биология пәнінен зертханалық және практикалық сабақтарды ұйымдастыру – өсіп келе жатқан ұрпаққа тіршілікті, өмірді аса үлкен зор құндылық деп түсінуді қалыптастырады. Биология оқу – биосфераны қорғау азаматтың тіршілік етуі ғана емес, бүкіл тіршіліктің (оның ішінде адамда бар) сақталуы және дамуы үшін аса қажет жағдай екенін сезінуге әсерін тигізеді. Білім мазмұны жаңартылған мемлекеттік жалпыға міндетті стандартымызда Қазақстан Республикасының жалпы орта білім және білім мазмұнының тұжырымдамаларын, жаңа базистік оқу жоспарын құрастыру кезінде орталықтан басқарылатын білімнен бас тарту және оның үрдістік және дамытушылық жағына, өз бетімен білім алу тәсілдеріне басымдылық беру көзделген. Осы стандарт негізінде әзірленген «Биология» пәніннің оқу бағдарламасында оқушылардың жаратылыстану-ғылыми көзқарасы мен экологиялық мәдениетін қалыптастыруға айтарлықтай көңіл бөлінген. рауды қорытындылау кезінде өткізуге болады. Биология пәнінің басты міндеттерінің бірі – оқушыларға материалистік көзқарас, дұрыс мәнді ғылыми дүниетаным қалыптастыру. Себебі пәннің мазмұны тіршіліктің пайда болуы, дамуы және мәні заңдары негізінде берік моральды, өмірдің мәні мен мақсатын дұрыс түсінетін, әртүрлі зиянды қылықтар мен әрекеттерге төзе алатын ұрпақ тәрбиелеу. Тек биология пәнінен зертханалық және практикалық сабақтарды ұйымдастыру арқылы ғана, дұрыс ұйымдастырылған нақты мақсатты сабақтар өткізу, сабақ әдістерін жетілдіру нәтижесінде терең де дәйекті түрде адамның табиғаттағы рөлін ашып көрсетіп, экологиялық мәдениеті мен сауаттылығын арттырып, өз өмірлеріне сауаттылықпен карауды жолға қоюға болады. Биология пәнінен зертханалық және практикалық сабақтар – оқушылардың танымдық қабілеттерінің дамуына мүмкіндік туғызады, оқушылардың ойын

дамытады,өз бетінше іздеп жаңа білімді игеруге ықпал жасайды. Оқушыны өз бетімен жұмыстандыру идеясы сонау ерте заманнан -ақ Аристотель, Сократ, Платон сияқты философтардың еңбект ерімен талданған. Ары қарай дамуына Я.А. Коменский, В.Г. Белинский, Л.Н. Толстой, К.Д. Ушинскийдің еңбектерінде жалғасын тапты. Өз бетімен жұмыс түрлерінің бірі – зертханалық, практикалық жұмыстар. Зертханалық сабақ пен практикалық сабақтар – оқушылардың оқу ісәрекетінің бір түрі; мақсаты мен міндеті ұқсас. Зертханалық және практикалық жұмыстар оқу бағдарламасына енгізіліп, курс бөлімін немесе тақырыпты оқығаннан кейін жүргізіледі. Практикалық (сарамандық) жұмыстардың негізгі мақсаты – оқушыларға теориялық білімді терең меңгеріп, эксперимент жасау дағдыларын дамыту. Практикалық жұмыстарды жүйелі түрде орындау – анализ, синтез, салыстыру, жалпылау, оқытудағы теория мен практиканың байланысы, оқушылардың дербестілігі мен танымдық күшінің дамуы сияқты ойлау амалдарын меңгерудің маңызды құралы. Бұл сабақтар білімді бекітуге және нақтылауға себепші болады.

Мазмұны мен тәсілдері оқу пәнінің ерекшелігіне байланысты өткізіледі. Бұл әдіс оқушылардың әр түрлі іс-әрекеттерінде қолданылады. Практикалық жұмысқа оқушылар алдымен теориялық білім алғаннан кейін ғана кірісе алады. Бұл оқушының алдымен теориялық білімді терең меңгеріп, жасалған жұмыстың нәтижесін дұрыс түсінуіне мүмкіндік береді. Жұмыстың жоғары дәрежеде, дұрыс орындалуы үшін топта 10 адамнан болуы керек, олар жеке-жеке немесе жұппен орындайды. Жұмыстың тақырыбы, мақсаты, зерттеу объектісі, қажетті құрал-жабдықтары практикалық және зертханалық дәптерлеріне көшіріліп, қорытындыланады. Практикалық жұмыс мектеп шеберханаларында, оқу тәжірибе учаскілерінде өткізіледі. Ал, зертханалық сабақтар биологиялық кабинеттер мен зертханаларда жүргізіледі. Оқу-тәжірибе учаскісінде оқушылар өсімдіктерге фенологиялық бақылау жүргізіледі, одан алынған мәліметтерді күнделікке жазып отырады. Тәжірибе жұмысы аяқталғаннан кейін күделікті биология кабинетіне тапсырады. Биология пәнінен зертханалық және практикалық сабақтар – оқушылардың танымдық қабілеттерінің дамуына мүмкіндік туғызады, оқушылардың ойын дамытады,өз бетінше іздеп жаңа білімді игеруге ықпал жасайды. Биология пәнінен зертханалық және практикалық сабақтар өткізу оқушыларға толыққанды бейіндік білім бере отырып, жаңа ақпараттық технологияларды меңгертіп шығару міндетін шешсе, екінші жағынан әрбір оқушының әртүрлі білімге деген қажеттіліктерін қанағаттандырады, оқушы өзінөзі дамытады, сапалы білім алады.

Зерттеу әдістері.

Зертханалық жұмыс — практикалық жұмысты дұрыс ұйымдастыруға бағытталған білім беру бағдарламаларымен келісілген белсенді оқыту қызметі. Бұл ғылымды оқыту мен зерттеудің маңызды бөлігі болып саналады. Практикалық зерттеушілікті орындауда тәжірибе жасауға ынталы тұлғалар қамтылады. Ғылыми мазмұнды дамытып қана қоймай, ол ғылыми процестің дағдыларын, шығармашылық ойлауды, мәселелерді шешу қабілетін және ғылыми әдісті дамытуға ықпал етеді . Сонымен қатар оқушылар ғылымды анағұрлым тиімді оқып, практикалық жұмысқа қатыса отырып, ғалымдар сияқты білім алуға, өз бетінше ғылыммен айналысуға мүмкіндігі болады. Оқушыларзертханалық жұмыстарды орындаудың фактілерін, теориялары мен принциптерін түсініп немесе тексергендерін айтады. Зертханалық жұмыспен айналысқанда, алдыңғы теориялық білімдерін эксперименталды жобалаумен, деректерді талдаумен және эксперименталды түсіндірумен байланыстыру және зертханалық нәтижелерді теориямен байланыстыру керек. Зертханалық жұмыстың артықшылықтарын, ғылымды зерттеуде үш салада жинақтауға болады: когнитивті саланы (мысалы, ғылым мазмұны мен ғылым табиғатын) дамыту; аффективті саланы дамыту (мысалы, ғылымға оң қарым-қатынас жасауға ықпал ету); және дағдыларды дамыту (ғылыми үдеріс дағдылары, зертханалық дағдылар, мәселелерді шешу дағдылары, сұраныс дағдылары және қарым- қатынас дағдылары).Оқыту негізіндегі зерттеу жұмыстары педагогикалық стратегияға жатады, ол ғылыми зерттеудің жалпы үрдістерін оқу және оқыту әдістемесі ретінде қолданады. Мұндағы, білім беру бағдарламалары негізінде ғылыми зерттеушілікті дамытудың басты бес деңгейін атап өтуге болады; оқушы ғылымға бағытталған мәселелермен айналысады, білім алушы сұрақтарға жауап берген кезде дәлелдерге басымдық береді, жеке тұлға дәлелдемелерден түсініктеме жасайды, оқушы түсініктерді ғылыми біліммен байланыстырады және өзара қарым-қатынас жасай отырып түсініктерді баяндайды . Ғалымдардың зерттеулеріне сүйенсек ғылыми білім берудің бірнеше деңгейлерін сипаттауға болады. Бірінші деңгей - растау; оқушылар принципті нәтижелерді белгілі әрекеттер арқылы растайды. Екінші деңгей - құрылымдалған сұраныс; оқушылар оқытушымен ұсынылған процедураны қолдана отырып сұрақтарды зерттейді. Үшінші деңгей - басқарылатын сұраныс; оқушылар өз процедурасын жобалау арқылы мұғалімнің сұрақтарын зерттейді. Соңында, төртінші деңгей - бұл ашық сұраныс; оқушылар оқу тақырыптарына байланысты сұрақтарды өз бетінше таңдап, процедураларды әзірлеп, зерттейді. Бұдан басқа, сұрақ-жауап негізінде оқыту тәсілі білімалуға белсенді әдіс болуы мүмкін (немесе оқыту

динамикасы), ол неғұрлым құрылымдалған, мұғалімнің білім алушыға қоятын талаптарын сындарлы құрастыруға көмектеседі.Бұл зерттеуде білім алушылардың арнайы тапсырманы жеке және топпен орындау барысында, зерттеу тәсілі туралы жоғарыда айтылған конструктивизм тұжырымдамасы негізге алынды. Сонымен, оқушылардың зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастырудағы зерттеу жұмысының мақсаты жеке тұлғаның өсімдік құрамында кездесетін биологиялық белсенді заттар ұғымын түсінуі мен аудиторияда өз бетінше зерттеу жүргізе білу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.Биология саласындағы тәуелсіз зерттеу жобалары практикалық жұмыстың жеке үлгісі болып табылады. Ғылыми оқытудағы практикалық жұмыстың негізгі мақсаттары көптеген әдебиеттерде кеңінен зерттелді.

Практикалық жұмыс оқушылар үшін мотивация ретінде, ал оқытушылар үшін концептуалды түсінуді және белгілі бір дағдыларды дамыту тәсілі ретінде қарастырылады. Практикалық жұмысты орындау барысында оқушылар болжамды нәтижеге әкелетін іс-әрекеттер жиынтығын орындайды, жұмыстың орындалуына үлкен бақылаулар жасайды .Аралас оқу тақырыбы ретінде өсімдіктерден биологиялық белсенді заттарды анықтау негізінде қолданылды. Биологиялық белсенді заттар адам, жануар, өсімдіктер тіршілігіндегі маңызды қосылыстар. Зертханалық жұмыстың қысқаша зерттеу түйіндемесі 1-кестеде көрсетілген.

1-кесте

Зерттеу дизайнының құрылымы

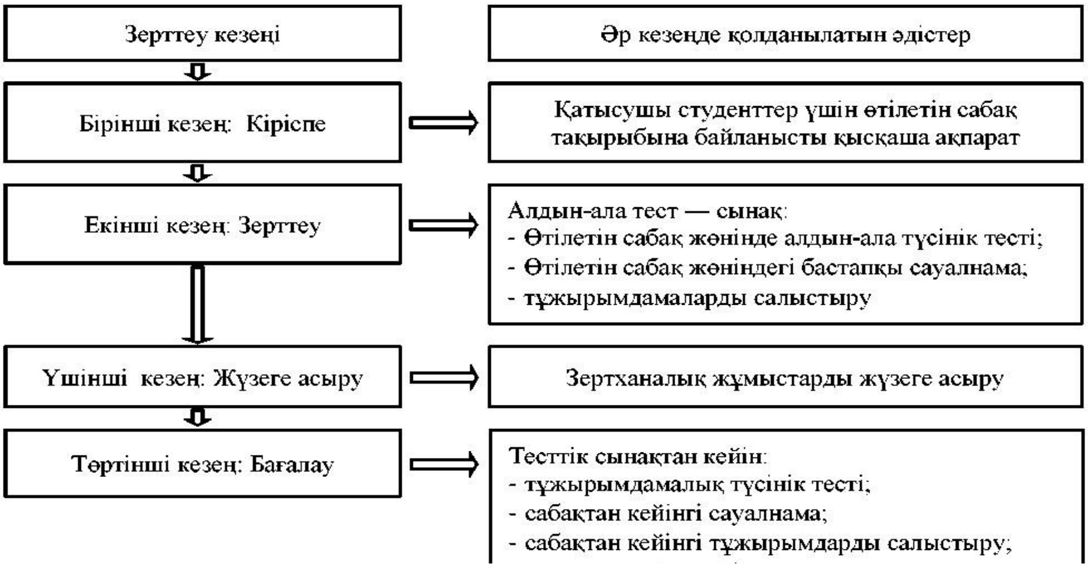

Зерттеудің бұл құрылымы бастапқы сұраудан екінші зерттеуде ашық сұрауға дейін өзгереді. Бұл зерттеу жұмысы оқушыларды өз тәжірибелерін жоспарлауға және өткізуге, өз идеяларымен

құрдастарымен бөлісуге, жаңа жағдайларда өз білімдерін қолдануға немесе жаңа мәселелерді шешуге ынталандырады.

Қорытынды

Зертханалық жұмыс кезінде оқушылар бұрын сабақта алған білімдерін практикада өз бетімен жұмыс жасау кезінде ұштастырып, білім деңгейін кеңейте алады.Оқушылардң зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру үшін зертханалық жұмыс жасауда алған білімдерінің тұжырымдамалық түсінігін құра алады. Сонымен қатар, оқушылар өз білімдерін тиісті жағдайларда қолдана алады, бұл әртүрлі жағдайларда гипотезаларды қалыптастыру және тексеру қабілеттерімен расталады. Зертханалық жұмыстарды орындау барысында білім алушылар тұлғалық жауапкершілікті сезінеді және аталмыш талқылау, сұрақ-жауап түріндегі оқыту стилінің артықшылықтарын мойындайды.Көптеген ғалымдардың психология-педагогикалық зерттеу жұмыстарының нәтижелеріне шолу жасайтын болсақ, оқыту құралдарының көмегімен өткізілетін сабақта білім алушылардың жалықпайтындығын, жаңа оқу материалдарын қабылдау процесіне олардың әр-түрлі сезім мүшелері барынша толық қатысатындығын, соның нәтижесінде оқушылардың оқуға қызығушылығы артып, түсіндірілген материалдарды олардың берік қабылдануына мүмкіндік туғызатындығы дәлелденді.Пәнге, ғылымға деген қызығушылығы артады.Сонымен қатар оқушылар болашақта білімдерін жалғастыруда, яғни қажетті дағдылар мен сыни ойлауды дамытуға ықпал етеді деп күтілуде. Сонымен ғылыми зерттеушілік тәсіл оқушылардың белсенділігін дамытуға көмектеседі.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Әлиева Б. Оқыту стратегиялары. // Биология және салауаттық негізі.

2006. №3 (21), -Б. 39-42.

2.Мырзабаев А.Б. Биологияны оқыту әдістемесі: Оқу құралы . -Қарағанды, ЖШС «САНАТ-Полиграфия» баспасы, 2006. -344 б.

3.Мырзабаев А.Б. Оқушылар шығармашылығын дамыту (биология, экология, валеологияны оқыту мысаланда). -Қ.: Санат. 2002.

3. Биология Қазақстан мектебінде./ Республикалық ғылыми-әдістемелік журнал. 2005 жылдан бастап.

4. Қайым Қабділрашид. Биология. Анықтамалық көмекші құрал. – Алматы. «Ол – Жас баспасы» ЖШС. 2006 ж. 104 бет.